

פְּנִיקָה מוֹסְרִית וְצָרִיכַת סְפָרוֹת פּוֹרְנוֹגְרָפִית בְּיִשְׂרָאֵל בְּשָׁנוֹת הַשִּׁישִׁים

עוֹדֵד הַיִּלְבְּרוֹנֵר

הַקְדָּמָה

בראשית שנות השישים עורר 'שיר השכונה' מאת חיים חפר בכיצוע להקת 'התרנגולים' סערה ציבורית, ונאסר לשידור לתקופה מסוימת.¹ השיר עסק בהווי בני נוער שנמנו עם שכבות בעלי האמצעים ('בני טובים') וכלל רמזים אלימים ומיניים ('מלפנים היא מתפתחת / היא לובשת כבר את זה'). סערה זו הייתה ביטוי לשיח ולפניקה המוסריים שעוררה התנהגותם של בני הנוער בישראל הצעירה, כמו מדינות רבות במערב באותן שנים. אחד הביטויים הבולטים בשיח מוסרי זה היה הדיון על תרבות הצריכה של ספרות 'תועבה', שלווח בפניקה מוסרית.² 'ספרות תועבה' כונו ספרוני כיס בעלי תוכן פורנוגרפי שכתבו ישראלים או יובאו מחו"ל ותורגמו לעברית. היחס לספרות זו ולקוראיה התמצה בפסק דינה הנחרץ של חוקרת החינוך מלכה קנטי: 'החומר הפורנוגרפי מוגבל [...] בשימוש לעבריינים וסוטים מבחינה רוחנית'.³

1 'שיר השכונה', מילים: חיים חפר, לחן: סשה ארגוב. השיר יצא בשנת 1963 אך הדי הסערה לא שככו אף מספר שנים לאחר מכן. ראו לדוגמה תגובות מאזינים לשיר, ארכיון המדינה (להלן: א"מ) גל-23.10.1965 - 6857/7.

2 הביטוי 'תועבה' בהקשר של ספרות כיס ננקט בידי המוסדות הרשמיים של המדינה כבר בשנות החמישים וייתכן שלפני כן. אני מאמץ אותו כאן עקב מרכזיותו בדיון שלפנינו. הספרות שנחשבה לתועבה בישראל לא הייתה הומוגנית. היו בה ספרים שנמנו עם סוגת הריאליזם הארוטי, אחרים בעלי תכנים פורנוגרפיים שבהם המין נתפס כמקור להנאה ותו לא, ואחרים בעלי תכנים פורנוגרפיים סדיסטיים, פוגעניים ואלימים. בין הספרים הפורנוגרפיים, שתיארו את הנאת החיים כתוצאה ממין, היו ספרים בעלי 'ערך מוסף', שכללו מאפיינים אמנותיים או מדעיים. הספרים שבהם נדון כאן היו רק אלה שעוררו דיון ציבורי או משפטי בוועדות ציבוריות שהוקמו לבחינתם. ראו גם: David Loth, *The Erotic in Literature: A Historical Survey of Pornography*, Secker and Warburg, London 1994.

3 מלכה קנטי, 'הקריאה בספרות קלוקלת', *מגמות*, כט, 4 (1958), עמ' 250.

במאמר אעמוד על המאפיינים העיקריים של תרבות הצריכה של אותה ספרות ושל השיח עליה בעשור השני למדינה. אעסוק בהיבטים שונים של מקורותיה של ספרות זו, כולל אופני הייצור והצריכה שלה, ובעיקר בדיון הממסדי על הספרות הפורנוגרפית הישראלית ובמאבק בה במסגרת השיח המוסרי על תרבות הנוער בשנות השישים. המאמר כולל ארבעה חלקים עיקריים. החלק הראשון מספק רקע היסטורי, מתודולוגי, קונספטואלי, תוכני ותרבותי חברתי לתופעה שמתוארת בו. מתוארים בו מאפיינים רלוונטיים של התרבות והחברה הישראלית בתקופה הנדונה, וכן המושג 'פניקה מוסרית' כמסגרת מתודולוגית והקשר שלו להתפתחותה של תרבות צעירים במערב ובישראל. כמו כן נידונות בו הגדרות המושג 'ספרות פורנוגרפית' והניסיונות להיאבק בה באמצעות המשפט, החוק ורשויות המדינה. החלק השני עוסק בצריכת הספרות הפורנוגרפית, בפרופילים התרבותיים של יצרניה ושל צרכניה, באתרים שבהם נצרכה ובמאפייניה הצורניים והחזותיים. החלק השלישי עוסק בתכני הספרים, במרכיביהם הטקסטואליים האסתטיים והפוליטיים המוסריים. בחלק זה נידונה תת-הסוגה הידועה כ'ספרות הסטאלגים', בניסיון להבין את הגורמים לכתיבתה ואת סוד משיכתה. בחלק הרביעי מודגם השיח על הספרים, כתיבתם וצריכתם, בדיוני 'הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה' שפעלה בשנים 1964-1967. מתוארים בו הדיונים בוועדה והפרקטיקות שפיתחה כדי לבחון את רמת המוסר של הספרים. סיכום המאמר מנסה למקם את הממצאים באקלים התרבותי המשתנה של ישראל שלפני מלחמת ששת הימים.

רקע

מגמות תרבותיות וחברתיות מרכזיות בישראל של העשור השני

בהיסטוריוגרפיה הישראלית יש קונסנזוס כמעט מלא בנוגע לעשור השני (1958-1967), רווי ההצלחות וההישגים, שאופיין בהתפתחות ובהתבססות, לעומת העשור הראשון והקשיים שניכרו בו.⁴ הדגש העיקרי בתיאורים אלה מושם על התבססותה של החברה הישראלית

4 לאחרונה, חנה יבלונקה ושאל פז מבטאים גישה זו באופן בולט. בחלק ד של ספרה הביוגרפי-היסטורי, ילדים בסדר גמור: ביוגרפיה דורית של ילידי הארץ 1948-1955, ידיעות ספרים, תל אביב 2018, עמ' 163-270, מציגה יבלונקה את החברה הישראלית הצעירה הצברית תחת הכותרת 'כף ואהבה'. ואילו שאל פז מציג בפרק הסיום של ספרו את שנות השישים כתקופה האידיאלית ביותר של הנוער הישראלי. ראו: שאל פז, פנינו אל השמש העולה: חניכי תנועות הנוער החלוציות ובוגריהן בני הדור השני 1947-1967, מוסד ביאליק ומכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, ירושלים וקריית שדה בוקר 2017, עמ' 819-844. גישות אחרות מצביעות על קבוצות שנים אחרות כ'עשור השני' - העשור שמתחיל בשנת 1958 ומסתיים ערב מלחמת יום הכיפורים, או העשור הכולל בתוכו את כל שנות השישים, עד 1970. ההגדרה הרשמית של שנות העשור השני, שאליה אני מתייחס כאן, באה לידי ביטוי בקובץ המאמרים של צבי צמרת וחנה יבלונקה (עורכים), העשור השני: תשי"ח-תשכ"ח, יד יצחק בן-צבי, ירושלים 2000, שכולו שיר הלל לעשור זה בתחומי הכלכלה, החברה והתרבות.

ויציאתה מתקופת היישוב, החלוציות וההגשמה, ובעיקר על זניחת הדפוסים שנלוו להקמת המדינה והבעיות שהיו כרוכות בכך. התרופפות המתח האידיאולוגי וההיפתחות לעולם המערבי התבטאו בשני מאמרי מפתח של יצחק בן-אהרן ודן הורוביץ, שעמדו על השינויים שחלו בישראל הצעירה בעשור השני.⁵ הורוביץ עמד על הפער שבין תהליכי הנורמליזציה והמודרניזציה שעברה החברה הישראלית הצעירה ובין ההזדקקות ההולכת ונמשכת לעבר החקלאי-ההרואי-החלוצי. בן-אהרן עמד במילים נוקבות על הבעייתיות שבתהליכי נורמליזציה אלה וקרא לחשבון נפש בקרב ההנהגה הישראלית. הוא תיאר את המתרחש בחברה הישראלית, ובעיקר בקרב צעיריה, כבתים וחצרות 'ש[מלאו ...] בפגרים ושברי חרסים והם חונקים את חיי הרוח [...] פינו וריאותינו נושמים את אווירם עד חנק'.⁶ העשור השני נחשב לעשור שבו 'הישראלים החלו להתברגן', כדבריה של ענת הלמן, לפחות במרכז הארץ.⁷ לאחר שנים של זעזועים ואי-יציבות פוליטית, כלכלית וחברתית, החלה צמיחה כלכלית מהירה, ישראל נפתחה למערב, תהליכים של אמריקניזציה ניכרו בקצב הולך וגובר בתרבות ובחיים החברתיים, והכלכלה הישראלית הייתה מעט יותר לכלכלת שוק. דני גוטוויין, חמי שיינבלט, חנה יבלונקה, אמיר בן-פורת, אבי בראלי, אורי כהן, עודד היילברונר ואורית רוזין סבורים שהחברה הישראלית באותה תקופה הייתה מבוססת יותר, בורגנית יותר, מערבית יותר, אך גם מלאת חששות ופחדים. בהשפעת דן הורביץ כינה גוטוויין את הביטוס של תהליכים אלה 'חלוציות בורגנית'. זו גרסה ישראלית ייחודית של מושג הבורגנות האירופי: מעמד בינוני חדש, שנשען בערכיו התרבותיים על ערכים חלוציים מסורתיים, אך בה בעת אימץ דפוסים חברתיים-כלכליים בורגניים.⁸ לצד תהליכים אלה, שעיצבו את הקבוצות הדומיננטיות, עוסקים כיום חוקרים יותר במוקדי אי-השקט החברתי והתרבותי שהחלו לנבוט באותן שנים: צעירים עולים מארצות אסיה ואפריקה, והמוקד הרלוונטי לנושא מאמר זה – צעירים ילידי הארץ שהוריהם נולדו

5 דן הורוביץ, 'בין "חברה חלוצית" ל"ככל הגויים"', מולד, 18 (1961), עמ' 413-431; יצחק בן-אהרן, 'עוז לתמורה בטרם פורענות', בתוך: 'הנ"ל, בפתח תמורה, תרבות וחינוך, תל אביב 1968, עמ' 2-23. המאמר פורסם לראשונה בעיתון דבר, 11.1.1963.

6 בן-אהרן, שם, עמ' 19.
7 ענת הלמן, *בגדי הארץ החדשה: מדינת ישראל הצעירה בראי הלבוש והאופנה*, מרכז זלמן שזר, ירושלים תשס"ב, עמ' 307.

8 עודד היילברונר, "הוויקטוריאנים הישראלים": פחדים ואי-נחת בקרב מעמד הביניים בעשור השני, *עיונים בתקומת ישראל*, 28 (2017), עמ' 128-168; יבלונקה, *ילדים בסדר גמור*; דני גוטוויין, "החלוציות הבורגנית": תרבות פופולרית והאתוס של "מעמד הביניים הממסדי" – שירי נעמי שמר, 1967-1956, *ישראל*, 20 (2012), עמ' 21-80; אמיר בן פורת, *היכן הם הבורגנים ההם: לתולדות הבורגנות הישראלית*, מאגנס, ירושלים 2000; אורית רוזין, *חובת האהבה הקשה: יחיד וקולקטיב בישראל בשנות החמישים*, עם עובד, תל אביב תשנ"ח; חמי שיינבלט, 'לתפוס אמריקה: אמריקניזציה בישראל בעשור השני', עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 2016; Orit Rozin, *A Home for All Jews: Citizenship, Rights, and National Identity in the New Israeli State*, Brandeis University Press, Waltham, MA 2016; Avi Bareli and Uri Cohen, *The Academic Middle-Class Rebellion Socio-Political Conflict over Wage-Gaps in Israel*, Brill, Leiden 2017.

באירופה או ביישוב היהודי בארץ ישראל.⁹ האחרונים מחו בעיקר נגד דור ההורים הצינוני החלוצי, והפגינו זאת בצריכת תרבות מערבית על מאפייניה השונים. סביב שני מוקדים אלה התפתח שיח של 'פניקה מוסרית'.

הרקע המתודולוגי-היסטורי: 'פניקה מוסרית' סביב תרבויות צעירים 'סוטים' בישראל ובמערב

בתיאור התגובה לספרות הפורנוגרפית ולתרבות הצריכה של ספרות זו בקרב בני נוער אשתמש במושג 'פניקה מוסרית'. המושג נטבע בידי חוקר התקשורת הבריטי סטנלי כהן, שחקר את תרבויות הצעירים ואת התגובה להן בבריטניה במשברי שנות השבעים. הוא ממלא תפקיד מפתח בהגותם של סטיוארט הל ועמיתיו במרכז ברמינגהם לחקר תרבות בת זמננו, בניית תרבויות הצעירים ערב עלייתה של מרגרט תאצ'ר ובשנות שלטונה הראשונות. אמצעי התקשורת והקבוצות הדומיננטיות בחברה קפיטליסטית, שתפקידן לכוון את הפיקוח החברתי או להדקו, זיהו אלמנטים 'סוטים', 'חולניים', 'מוזרים' ו'בעייתיים' בעיקר בקרב צעירים מורדים שאתגרו את ערכי החברה המסורתית ואת ארגוני הפיקוח שיצרה. במאבק בצעירים אלה הם תויגו בתיוג שלילי: 'בני תשחורת', 'פושטקים', 'דור האספרסו', 'יושבי ברזלים' בישראל, ו'טדי בויס', 'גלוחי ראש', 'רוקרים' בבריטניה. אמצעי התקשורת, בתיאום עם ארגוני הפיקוח החברתיים, אימצו תיוג זה, גינו את הצעירים ויצרו 'פניקה מוסרית' בקרב קבוצות חברתיות, ליברליות או שמרניות, שהוזהרו בידי התקשורת ומערכות המדינה שצעירים אלה פוגעים בערכי החברה ומסכנים את יציבותה. לאחר מכן עיצבו מערכות המדינה וארגוני הפיקוח החברתי שלה מנגנוני שליטה ופיקוח על אותם צעירים בתחומי החינוך, המשפט והרווחה והסעד. עם שוך הפניקה חדרו ערכים מסוימים של אותה תרבות צעירים מורדת אל התרבות הדומיננטית, ויצרו שינוי אטי בערכי החברה.¹⁰ כבר במלחמת העולם השנייה הופיעו בארצות הברית הביטוי 'בני עשרה' (Teenagers), שהיה בעל הקשר שלילי. הביטוי הגדיר בני ובנות נוער עם דפוסי צריכה חדשים.¹¹ דפוסים אלה התפשטו ברחבי העולם בהשפעת חיילי הצבא האמריקני וכתוצאה משינויים

9 שני בר־און ממן, 'מחאה ומעמד בבאר שבע 1963-1948', עיונים בתקומת ישראל, 29 (2018), עמ' 82-110; Bryan K. Roby, *The Mizrahi Era of Rebellion: Israel's Forgotten Civil*, Syracuse University Press, Syracuse, NY 2015.

10 דיק הבדיג, 'תתי-תרבות: פאנק - משמעותו של סגנון (תרגמה רונה כהן), רסלינג, תל אביב 2008; עודד היילברנר, 'צרימה: תרבויות משנה, מוזיקה ומחאת צעירים ישראלים: מתרבות החברה הסלונית של שנות החמישים ועד תרבות הפנוזינים של שנות התשעים', בתוך: מיכאל וולפה, גדעון כ"ץ וטוביה פרילינג (עורכים), *מוזיקה בישראל (עיונים בתקומת ישראל, סדרת נושא, 2014)*, עמ' 50-81; Stanley Cohen, *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*, Routledge, London 1978; Stuart Hall et al. (eds.), *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*, Routledge, London 1978; Idem (eds.), *Resistance through Rituals: Youth Subcultures in Post-War Britain*, Routledge, London 1976; Jon Savage, *Teenage: The Creation of Youth Culture*, Penguin, London 2011

דמוגרפים ותרבותיים, כגון העלייה בילודה ('בייבי בום') וברמת החיים שאחרי מלחמת העולם והיווצרות תרבות הצריכה. בשנות החמישים ותחילת שנות השישים הופיעו תרבויות של צעירים מורדים, שעוררו פניקה מוסרית ב'תרבות ההורים' (המונח מתייחס לא רק להורים ביולוגיים אלא גם למערכות בירוקרטיות וחברתיות שולטות). בבריטניה היו אלה 'הצעירים הזועמים' (Angry Young Men), ה'טדי בויס' וה'מודס' שכוננו Folks Devil. בגרמניה היו אלה ה'Halbstarck' שהצטיירו בתקשורת כממשיכי 'נוער היטלר'. בצרפת היו אלה קבוצות צעירים כ'yeye, zazous, או blouson noirs, שכוננו 'ילדים נוראים' (enfants terribles). בצ'כיה Mánička, בארגנטינה Cordobaz, במקסיקו La Onda, ובישראל הם כונו 'חברה סלוגנית' ו'דור האספרסו'. בסין של מהפכת התרבות גויסו הצעירים למאבק ב'סטיות' התרבותיות של הוריהם. כולם השתייכו לדור ה'בייבי בומרס' ומרדו בתרבות ההורים השמרנית. פרט לסין, כל הקבוצות הללו סגדו לתרבויות האמריקנית והבריטית הצרכניות. התהליך הגיע לשיאו בסוף שנות השישים.¹²

המוזיקה מילאה תפקיד מרכזי בתרבות מורדת זו, שייצגו אותה שירים כ'הדור שלי' של להקת 'המי', 'כאבן מתגלגלת' של בוב דילן ו'סוכריה על מקל' של סרו' גינזבורג. בישראל היה 'שיר השכונה' של 'להקת התרנגולים' אחד הביטויים הבולטים לשיח סביב צעירים 'סוטים' ואף נאסר לשידור במשך כשנה ברדיו בעיקר בגלל רמזים מיניים. תכניו דיברו במרומו על בני נוער צרכניים, בעלי אוריינטציה מערבית רועשת, אלימה, שכופרת בדור ההורים ובפוריטניות המינית שלהם.

בישראל ה'מתחילה להתברגן' (ענת הלמן) של העשור השני, שבה הפכו יוצאי תנועות הנוער והפלמ"ח למעמד ביניים חדש, טכנוקרטי, צרכני וקוסמופוליטי, נבטו איים של אי-שקט חברתי ותרבותי שהתבטאו בתופעת 'הצעירים הלא-מחויבים': עזיבה מסיבית של תנועות הנוער, קניית תקליטי מוזיקת פופ, רכישת טכנולוגיה מתקדמת כטרנזיסטורים וקטנועים, אימוץ דפוסי הבעה ויזואליים מרדניים באמצעות האמנות והקולנוע, אפנה פרובוקטיבית, 'חברה סלוגנית' ואלומות של 'בני טובים'. כמו בארצות הברית, באירופה ובבריטניה, גם בישראל הייתה התגובה לתופעות אלה שיח מוסרי שתייג אותן כ'התנהגות אנטי-חברתית' (anti-social behavior), כלומר התנהגות שאינה הולמת קודים תרבותיים מקובלים.¹³ אם בחברות מערביות אחרות מדובר היה בעיקר בהתנהגות 'סוטה' של קבוצות שאינן יצרניות – בני נוער שנפלטו ממערכות החינוך בגיל מוקדם, קבצנים, חולים או מובטלים שאינם יכולים או רוצים לעבוד¹⁴ – בישראל מדובר היה בקבוצות צעירים שאינם

12 סקירותיהם של טוני ג'אדט ואריק הובסבאום על תרבויות צעירים מורדות אחרי המלחמה מציעות מבט עדכני ומפוכח לתופעה במערב. אריק הובסבאום, עידן הקיצוניות: המאה העשרים הקצרה 1914-1991, עם עובד, תל אביב 1994, עמ' 286-306; טוני ג'אדט, אחרי המלחמה: תולדות אירופה מאז 1945, מאנגס, ירושלים 2013, פרק 10.

13 היילברונר, 'צרימה: תרבויות משנה, מוזיקה ומחאת צעירים ישראלים'.

14 Sahara Pickard (ed.), *Anti-Social Behaviour in Britain: Victorian and Contemporary Perspectives*, Palgrave, London 2016

מחויבים לאתוס החברתי-הציוני. הממסד והקבוצות התרבותיות השולטות, ילידות אירופה או ילידות הארץ ממוצא אירופי, הביעו דאגה הולכת וגוברת לדור הצעיר שאינו מחויב יותר לפרויקט הציוני, וחששו כי דפוסי ההתנהגות האלימים שלו ורדיפתו אחר 'בידור ושעשועים' יביאו את המדינה אל עברי פי פחת.¹⁵ הפניקה המוסרית זכתה לעידוד של אמצעי התקשורת, ובעיקר של השבועון העולם הזה. במאמריהם החשובים ראו בן-אהרן ודן הורוביץ את תופעת 'סיום המהפכה' ואת הנטייה והרצון לנורמליות כנושאים עמם בשורה ותקווה (הורוביץ) אך גם חשש (בן-אהרן).¹⁶ ואילו נאום 'דור האספרסו' של יזהר סמילנסקי הזהיר כבר ב-1958 מפני היחלשות הרוח החלוצית בקרב הנוער ורצונו בחיים נוחים וחסרי מחויבות. החשש היה כי סגידה לטכנולוגיה ולתרבויות זרות תבוא על חשבון סגידה לערכי דור ההורים ולציונות.¹⁷ כמו בעשור הראשון לקיום המדינה, גם בעשור השני קראו מאמרים, ספרים ודברי ביקורת של אישי ציבור, של ועדות, של חברי כנסת ושרים, של עיתונאים ושל סתם אזרחים מן השורה לגיוס הנוער למשימות לאומיות ולאכיפת משמעת על הדור הצעיר, פן יבוא הקץ על מפעל הציונות ועל המדינה הצעירה. החידוש בפניקה המוסרית של העשור השני היה שהגידול בפשיעה האלימה, בפשיעה המינית ובהתנהגות המינית-מוסרית הקלוקלת, שנתפסה כמשחיתה, התרחשו באווירה יחסית של שפע ורגיעה פוליטית וחברתית.¹⁸ דור ההורים העניק לתופעות אלה, 'פעילויות-הפנאי [...] בעלות האופי התוקפני שעיקר מטרתן ספוק יצרי הסאדיזם או המזוכיזם' (כלשונו של איש החינוך קרל פרנקשטיין), ולמשתתפים בהן כינויי גנאי, דוגמת 'תרבות סלוגנית', 'ספרות תועבה', 'חרקות', 'נוער זהב', 'דור האספרסו', 'יושבי הברזלים', 'יורדים', 'רוקדי טנגו ושייק' ועוד. אלה סימלו בעיניהם את 'תחילת הקץ'.¹⁹ הסלנג הצברי נתפס כמאבק הצעירים בתקינות

- 15 דברים אלה נשא ס' יזהר בנאום בוועידת מפא"י בשנת 1960. הם מובאים אצל תקוה ויינשטוק, 'יזהר הגזים - או אמר את האמת: "דור האספרסו" - כולו חייבי?' מעריב, 8.7.1960. דעה מפורטת יותר של ס' יזהר ראו: יזהר סמילנסקי, 'הדור הצעיר: פנים אל פנים', מולד, יח, 143 (יוני-יולי 1960), עמ' 267-274. בן אהרן, 'עוז לתמורה בטרם פורענות'; הורוביץ, 'ככל הגויים'.
- 16 סמילנסקי, 'הדור הצעיר: פנים אל פנים'. המונח שטבע ס' יזהר מתייחס למשקה הזול, המהיר והחרף, כאלגוריה לתרבות הצעירים הישראלית, אך אין ספק שיזהר היה ער לתרבות הצעירים המערב-אירופית, שעברה באותם שנים תהליכי אמריקניזציה ואשר בהשפעת עובדים זרים מאיטליה שנהרו לצפון אירופה ולבריטניה החלה לצרוך אספרסו איטלקי בכמויות גדולות.
- 17 היילברונר, 'הוויקטוריאנים הישראלים'.
- 18 יבלונקה, 'ילדים בסדר גמור', עמ' 216-222. קרל פרנקשטיין, 'לברור מהות הפנאי', יוכני: עתון לספרות (יולי 1967), עמ' 90. מלבד דבריהם של סמילנסקי, בן-אהרן והורוביץ שהובאו לעיל, ראו את סדרת הכתבות של שבת טבת בעיתון הארץ בחודשים ינואר-מארכ 1958 תחת הכותרת 'בני המדינה - הנוער החדש', ושל אליהו עמיקם, 'המשבר הרוחני במדינת ישראל', ידיעות אחרונות, ינואר-מארכ 1958. בדין ככנסת על הנוער שנערך ב-27.12.1965 נשמעו דברים חמורים ופסימיים שביטאו חרדה, תחושת אבדון וחוסר מוצא. כדברי יונה הדרי, גורמי הדיכאון והמשבר העיקריים שהובאו בדין 'אינם המיתון, הירידה או המצב הביטחוני אלא משבר הנוער. נוער סלוגני, נוער חראקות, נוער זהב, נוער טנגו, נוער שייק'. ראו: יונה הדרי, 'משיח רכוב על טנק: המחשבה הציבורית בישראל בין מבצע סיני למלחמת יום כיפור 1955-1975', הקיבוץ המאוחד, תל אביב 2002, עמ' 64-67;

התרבותית, בהלכות הנימוס וברצינות ובמחויבות של דור ההורים למדינה ולערכיה.²⁰ התגברות העבריינות בקרב 'בני טובים' הייתה ההוכחה 'מסמרת השיער' (אהרן ידלין) לחדלוננו של 'דור ההמשך', אך גם לפגמים של דור ההורים, אשר בעיני אישי ציבור רבים היו מפחידים אף יותר.²¹ אמירות קינה אלו לא נשארו ללא תגובה מצד נציגי הצעירים בכנסת ובעיתונות, שסנטו בדור ההורים על שמרנותם וסגירותם לעולם המתקדם.²²

המקורות לדיון על הספרות הפורנוגרפית הישראלית

המחקרים המעטים על ספרוני התועבה הישראליים בשנות השישים והמאבק בהם עוסקים בעיקר בתוכניהם ובהשפעת תרגומים מאנגלית לעברית על הסוגה. המחקרים עוסקים פחות בהיבט היצרני של המחברים והמפיצים, ויותר בתרבות צריכת הספרונים.²³ ניצה

ארכיון הכנסת (להלן: א"כ), הכנסת השישית, ועדת החינוך והתרבות, פרוטוקול 23, 29.5.1966; הנס ושולמית קרייטלר, 'יחסו של הנוער הישראלי לאידיאלים חברתיים', *מגמות*, יג, 3-4 (1964), עמ' 174-183. עוד ראו: היילברונר, 'צרימה: תרבויות משנה, מוזיקה ומחאת צעירים ישראלים'; Oded Heilbronner, 'Resistance through Rituals: Urban Subcultures of Israeli Youth and the Making of Civil Society from the late 1950s to the 1980s', *Israel Studies*, 16, 3 (2011), pp. 88-108; Mimi Ajzenstadt, 'Crime, Social Control, and the Process of Social Classification: Juvenile Delinquency / Justice Discourse in Israel, 1948-1970', *Social Problems*, 49, 4 (2002), pp. 585-604.

20 יצחק שלו, 'על הסלנג הצברי', *האומה*, 1, 3 (1962), עמ' 455-463.
 21 אהרן ידלין, 'החברה הישראלית והדור הצעיר', מולד, יח (1960), עמ' 533. חנן שדמי כתב במחקרו על תרבות הקריאה של צעירים ישראלים כי 'משבר הנוער הנו משבר הוריהם [...] הנוער ככל עם הוא בעצם תת-תודעתו הגלויה של אותו עם [...] אם מוצאים אנו משהוא קלוקל ופגום בנוער שלנו, יש לחפש את סיבת הדבר בתוכנו אנו'. ראו: חנן שדמי, 'הקריאה בנוער הישראלי', *אורים*, טו, ז-ח (תשי"ח), עמ' 492-494.

22 ראו את דברי שולמית אלוני: 'נראה כי חברי הכנסת חושבים שעל הנוער לשאת את צער העולם על כתפיו יום יום ושעה שעה. והיכן שמחת החיים? היכן תחושת "אני צעיר ויש לי רגליים והן מקפצות", וזה טוב... גרבים שחורות זה פגם כי גורבים אותם בדיונינגוף? ואותו "סרפן" שמתרפקים עליו בגעגועים או "החלוצקה", גם הן הבליטו את גזרתה הנאה של הנערה, אם היתה לה כזאת'. ואמנון רובינשטיין אמר: 'אולי כדאי שחברי הכנסת, בחדר מוגף בתריסים ישחררו קצת את גופם המכווץ ויפקירו אבריהם למקצב הסוער של הגיטרות החשמליות [...] טוויסט אחד בריא יכול להביא לתועלת לרבים מהם, לקברניטי האומה, למגבית הציונית, לקרנות לאומיות, לוועד הפועל, לקרנות הלאומיות, לסוכנות היהודית, לוועד הפועל הציוני, למשרד החינוך, לתנועות הנוער החלוציות בכבודן ובעצמן, זה מסיר חלודה וגם מנער קצת את האבק שנצטבר במשך דורות', 'פורום: על בעיות הנוער הישראלי', *במת האישה לעיון בבעיות החברה*, 37 (פברואר 1966), עמ' 15-22.

23 מוטי נייגר, *מוציאים לאור כמתוכי תרבות: היסטוריה תרבותית של מאה שנות הוצאה לאור בעברית בישראל (1910-2010)*, מן, ירושלים 2017, עמ' 438-452. ספרה החשוב של ניצה בן-ארי, *דיכוי הארוטיקה: צנזורה וצנזורה עצמית בספרות העברית 1930-1980*, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב

בן-ארי, רחל ויסברוד, מוטי נייגר, עמית פינצ'בסקי ורועי ברנד נסמכו בשאלת הכותבים והמו"לים בעיקר על ראיונות מאוחרים עם דמויות בולטות בתחום, כגון המו"לים אורי שלגי ועזרא נרקיס.²⁴ נוסף על כך הם נסמכו על שמועות שהתפרסמו באתרו של אלי אשד, חוקר עצמאי של סוגת ספרוני הכיס הישראליים.²⁵

במאמר זה אני מרחיב את היריעה מבחינה מתודולוגית ותוכנית. מבחינה מתודולוגית אני מסתמך על פסקי דין במשפטים של יצרני הספרונים, על דוחות של הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, על דוחות משטרה ומשרד החינוך בארכיון המדינה ועל כתבות עיתונות. מבחינה תוכנית אני בוחן את התופעה במסגרת המושגית ההיסטורית של פניקה מוסרית שעוררה תרבות הצעירים הישראלית, ובמקומה בין תרבויות צעירים דומות במערב באותו תקופה. כמו כן אני עוסק בתרבות הצריכה של ספרות התועבה: מי והיכן קראו את הספרונים, תגובת הקוראים ונתוני מכירה, בניסיון למצוא מקורות מהימנים יותר. לבסוף אני מנסה להסביר את התופעה של סוגת הסטאלגים, מעבר לפרשנותם של פינצ'בסקי וברנד, הקושרת את התופעה למשפט אייכמן.

מהי ספרות פורנוגרפית?

במחקר המודרני מוגדרת הפורנוגרפיה באמצעות תפקידה או באמצעות הפיקוח החברתי עליה. דיון מקיף בהגדרת המושג ראוי למאמר נפרד. כאן יסקרו רק הגדרות

2006, הוא ספר מרכזי ובסיסי להבנת התופעה בספרות העברית הארוטית המודרנית. בן-ארי מציינת שהסתמכה בעיקר על הבלוג של אלי אשד, 'המולטי יקום של אלי אשד', ובו פרק על סטאלגים: <https://no666.wordpress.com>, ועל הקטלוגים של הספרייה הלאומית, ראו: שם, עמ' 374-375, הערות 91-106. בן-ארי הסתמכה גם על עבודת הדוקטור של רחל ויסברוד, ראו: שם, עמ' 374 הערה 91. רחל ויסברוד עצמה הסתמכה בעיקר על ראיונות שערכה עם מוציא לאור ומחברי ספרוני כיס, שנים לאחר פעילותם. ראו: רחל ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית, 1958-1980', עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 1989, עמ' 356, הערה 23. ראו גם: עמית פינצ'בסקי ורועי ברנד, 'סטיות שואה: ספרות הסטאלגים ומשפט אייכמן', זמנים, 112 (2010), עמ' 96-105. חמי שיינבלט חקר את תופעת ספרות הספרות הזולה בשנות השישים, אך התמקד בעיקר בספרוני מערבונים ובמדע בדיוני. ראו: שיינבלט, 'נוף ילדות קצת אחר: ספרות נוער פופולארית בישראל, 1958-1965', עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 2009. שיינבלט הרחיב את היריעה למחקר מעמיק על תהליכי אמריקניזציה בישראל של שנות השישים, בכל תחומי החיים. ראו: חמי שיינבלט, 'לתפוס אמריקה'.

24 Nitsa Ben-Ari, 'Popular Literature in Hebrew as a Marker of Anti-Sabra Culture', *Translation Studies*, 2, 2 (2009), pp. 190-191

25 נייגר, מוציא לאור כמתוכי תרבות, עמ' 438-452. ראו גם את הבלוג 'המולטי יקום של אלי אשד' שבו ריכז אשד עשרות אתרים שבהם כתב על סוגות ספרותיות פופולריות בעיקר בעשורים הראשונים של מדינת ישראל. אשד הסתמך בעיקר על ראיונות עם מחברים, מתרגמים ומפיצים של ספרוני הכיס מסוגות שונות.

רלוונטיות למאמר. סלבו ז'יז'ק טוען, בעקבות לאקאן, כי הפרוורטיות של הפורנוגרפיה אינה בכך 'שהיא הולכת עד הסוף ומראה פרטים מלוכלכים', אלא בכך שהיא 'כופה על הצופה עמדה פרוורטית', הזדהות עם המעשה הפרוורטי. גישתו תסייע בדיון בספרות הסטאלגים. דיוויד לות מגדיר פורנוגרפיה באמצעות פיקוח חברתי: 'כל דבר שהוגדר כך בידי הרשויות או קבוצת השפעה ונרדף בטענה שהוא גורם משחית ומקלקל ערכים'. זו הגישה המסורתית, הרואה בפורנוגרפיה ייצוג של משטור ייצוגים מיניים בשירות המוסר הציבורי והמאבק על מתיחת קו גבול בין אמנות לפורנוגרפיה. היא רלוונטית לוויכוחים בציבוריות הישראלית ולפעילות ועדות ציבוריות בנושא צריכת ספרות תועבה. הסוציולוגית אווה אילוז מגדירה ספר פורנוגרפי באמצעות תפקידו 'כספר שבמפורש מתכוון שהקורא יעסוק בפרקטיקת אוננות. טקסטים פורנוגרפיים מדרבנים ומעוררים מינית צופה, גבר בודד. כוונתם העיקרית לעורר וליצור תשוקה מינית בקרב יחידים ללא בני או בנות זוג'. לעומתה, ניצה בן-ארי נוטה לגישה המסורתית: 'הגדרות הפורנוגרפיה תלויות זמן ומקום. ההבחנה בין ספרות ארוטית לפורנוגרפית תלויה בשיפוט סובייקטיבי ואינה פונקציונלית'. רחל ויסברוד טוענת ש'הספרות הפורנוגרפית מתאפיינת בכך שהיא מנצלת דגמים שונים לקשור זה לזה בדרך כלשהי תיאורים של אקטים מיניים ושבירת מיני טאבו'. הגדרות פמיניסטיות רואות בכל מה שפוגע בזכויות האישה פורנוגרפיה, וספרות פורנוגרפיה היא 'ספרות שנכתבת למטרת רווי יצרים וסיפוקם העצמי'. ברוח זו רואות קתרין מקינן ואנדריאה דבורקין בתכני ספרות פורנוגרפית הכפפה גרפית ומפורשת מינית של נשים באמצעות תמונות ו/או מילים. הגדרה אחרונה זו 'מסבה את תשומת הלב למשוואה המשתמעת נשים - סקס ורואה בפורנוגרפיה שיח מרכזי של שליטה גברית'.²⁶ רוברט דרנטון מציין הגדרות שונות לספרות אסורה או פורנוגרפית, אשר משקפות גישות שונות. המשטרה הגדירה 'ספרות רעה' כספרות תועבה שפוגעת במוסר האסתטי של החברה, וספרים אלה הוחרמו בידי הרשויות. אך המפיצים כינו אותה 'ספרות פילוסופית יום-יומית' או 'כתבים פילוסופיים', וכוונתם הייתה לכל פרסום המתנגד למרכיבי המשטר הישן. דרנטון עומד על היסוד הפולקלוריסטי שבספרות זו, וטוען כי הפעילות נגדה שיקפה את פחדי המשטר הישן מנשים דעתניות, ומפגיעה בחברה האסתטית הצרפתית. אהבה חופשית, מחשבה חופשית, סיפורי חיים של נשים (female philosophy), הפנטזיות שהופיעו בסיפורי רכילות, שירים, פזמונים, דברי דפוס ובדיחות החרידו את המשטר. 'הם לקחו את הקוראים לאזורים אפורים בהם הם יכולים להרהר במחשבה על סדר חברתי

26 הציטוט של מקינן ודבורקין מתוך עמליה זי, 'בין סחורות מיניות לסובייקטים מיניים: המחלוקת הפמיניסטית על פורנוגרפיה', תיאוריה וביקורת, 25, (סתיו 2004), עמ' 168. ראו גם: עמליה זי, מחשבות מיניות: תיאוריה קווירית, פורנוגרפיה והפוליטיקה של המיניות, רסלינג, תל אביב 2005, עמ' 164-165; סלבו ז'יז'ק, התבוננות מן הצד: מבוא לז'אק לאקאן דרך תרבות פופולרית, רסלינג, תל אביב 2005, עמ' 113; בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 13-14, 23-24; ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת', עמ' 121; Eva Illouz, *Fifty Shades of Grey*: Best-Sellers and Society, Chicago University Press, Chicago 2016, p. 73

אחר', טוען דרנטון.²⁷ טענתו מזכירה ציטוט מדיוני הוועדה למלחמה בהפצת ספרי תועבה: 'הרי אנו אומה תרבותית, מוסרית ומרוסנת'. תפיסתם של חלק מנציגי רשויות האכיפה בישראל הייתה כמו זו של נציגי המשטר הישן בצרפת.²⁸

פורנוגרפיה ותרבות הצעירים המודרנית

הדיון על השחתת בני נוער על ידי ספרות פורנוגרפית לא היה חדש או ייחודי לישראל של שנות השישים.²⁹ עלייתה של תרבות הצעירים החדשה בכל מדינות המערב באותה תקופה, לוותה באימוץ קודים מיניים חדשים ונועזים. בארצות הברית, בבריטניה, בגרמניה ובצרפת ניסה דור ההורים למנוע את מה שנתפס בעיניו כהשחתה והידרדרות מינית, שאחד מביטוייה היה כתיבה וצריכה של תרבות וספרות פופולרית, 'נמוכה', ארוטית ולאכזף את ערכי המוסר הוויקטוריאני, שרווח עדיין במדינות מערביות רבות בתחילת המחצית השנייה של המאה ה-20.³⁰

27 Robert C. Darnton, 'The Forbidden Bestsellers of Prerevolutionary France', *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 43, 1 (1989), pp. 17-45; Idem, 'An Early Information Society: News and the Media in Eighteenth-Century Paris', *American Historical Review*, 105, 1 (2000), pp. 34-35; Idem, *The Forbidden Bestsellers of Pre-Revolutionary France*, Norton, New York 1995, p. 114; Idem, 'The Forbidden Bestsellers of Prerevolutionary France', in: Colin Lucas (ed.), *Rewriting the French Revolution*, Oxford University Press, Oxford 1989, pp. 4-5

28 מתוך דיון של הוועדה למלחמה בספרות תועבה, 6.1.1966, ארכיון המדינה (להלן: א"מ), גל-16/4854.

29 שאלת ההגדרה של ספרות פופולרית חורגת מתחומי מאמר זה. מה גם שהנורמות שעליהן נשענות ההגדרות משתנות מתקופה לתקופה, כפי שטוענת ניצה בן-ארי. נוסף על בן-ארי, דנו בכך גם יעקב וזהר שביט בסדרת מאמרים ובספרם החלוצי על תופעת ספרי הכיס בשנות השלושים, בעיקר סוגת הבלש. ראו: זהר ויעקב שביט, 'לתולדות ספור הפשע העברי בארץ-ישראל', *הספרות*, 19-18 (1974), עמ' 30-73; הנ"ל, *הבלש העברי חוזר: מבחר הסיפור הבלשי מפלשתינה-א"י*, עם עובד, תל אביב 1984, עמ' 2-32.

30 בן-ארי, *דיכוי הארוטיקה*, עמ' 34-41; Frank Mort, 'Victorian Afterlives: Sexuality and Identity in the 1960s and 1970s', *History Workshop*, 82 (2016), pp. 199-211; Patrick Major, "'Smut and Trash': Germany's Culture Wars against Pulp Fiction", in: Karl-Christian Fuhrer and Corey Ross (eds.), *Mass Media, Culture and Society in Twentieth Century Germany*, Ashgate, Basingstoke 2006, pp. 234-250; Kara Ritzheimer, *'Trash', Censorship, and National Identity in Early Twentieth Century Germany*, Cambridge University Press, Cambridge 2016; Harry Cocks, "'The Social Picture of Our Own Times': Reading Obscene Magazines in Mid-Twentieth-Century Britain", *Twentieth Century British History*, 27, 2 (2016), pp. 171-194; Michael Millner, 'The Senses of Reading Badly: The Example of Antebellum "Obscene Reading"', *ESQ: A Journal*

לאחר מלחמת העולם השנייה עברה תרבות הקריאה במערב ובישראל שינויים ניכרים: מערכות החינוך עברו תהליכי דמוקרטיזציה, בני נוער וצעירים הפכו לקטגוריה צרכנית מובחנת, ושינויים טכנולוגיים הקלו על יצירת דברי דפוס פופולריים שהקלו על הנגשתם לכלל האוכלוסייה.³¹ ספרות כיס זולה, שכונתה בלעז 'פאלפ', החלה לפרוח בארצות הברית בראשית שנות החמישים. אמנם כבר בשנות השלושים החלה להתפרסם ספרות פאלפ העוסקת במדע בדיוני, אך הז'אנר החל לשגשג עשרים שנה לאחר מכן. תוכן הספרות הזאת היה פשע, תשוקה ו אלימות, והיא עסקה בשאלות החברתיות והפוליטיות שנובעות מתפקיד האישה בחברה האמריקנית ובמעמדה, בהומוסקסואליות, בקומוניזם ובסכנות פנימיות וחיזונית לאורח החיים האמריקני. הספרונים היו כרוכים בנייר עיתון זול (מכאן השם pulp) ואת עטיפותיהם עיטרו דמויות מושכות, כותרות זועקות, פונטים יוצאי דופן ולעתים קרובות אישה חצי ערומה שגבר מאיים עליה. בארצות הברית נמכרו הספרונים בתחנות אוטובוסים, בסופרמרקטים ובדוכני עיתונים, ולקראת סוף שנות החמישים נמכרו ספרים מעין אלה גם בישראל, בעיקר בתל אביב.³²

נוסף על השינויים שחלו במערב בשנות השישים הקלו גורמים נוספים על חדירתה של תרבות פופולרית שאינה 'מוסרית' לישראל: התרופפות אידיאולוגית, העמקת הפתיחות

of the American Renaissance, 57 (2011), pp. 274-313; Walter Kendrick, *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture*, New York University Press, New York 1987; Lynn Hunt (ed.), *The Invention of Pornography*, Zone Books, New York 1992; Lynda Nead and Victorian Babylon, *People, Streets and Images in Victorian London*, Yale University Press, New Haven, CT 1991; Laura Engelstein, *The Keys to Happiness: Sex and the Search for Modernity in fin-de-siecle Russia*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1992; Deana Heath, *Purifying Empire: Obscenity and the Politics of Moral Regulation in Britain, India and Australia*, Cambridge University Press, Cambridge 2010; Lisa Sigel, *Governing Pleasures: Pornography and Social Change in England* Alan Travis, על חופש דיבור ספרות תועבה, ראו: 1815-1914, Sage, New Brunswick 2002 *Bound and Gagged: A Secret History of Obscenity*, Profile Books, London 2001; Christopher Hilliard, "Is it a Book that You would Even Wish Your Wife or Your Servants to Read?" Obscenity Law and the Politics of Reading in Modern England", *American Historical Review*, 118, 3 (2013), pp. 653-678; Darnton, *The Forbidden Bestsellers*

על שינויים אלה, ראו: היילברונר, 'צרימה: תרבויות משנה, מוזיקה ומחאת צעירים ישראלים';³¹ Joseph McAleer, *Popular Reading and Publishing in Britain, 1914-1950*, Oxford University Press, Oxford 1992; Christopher Hilliard, *To Exercise Our Talents: The Democratization of Writing in Britain*, MIT University Press, Cambridge, MA 2006; Oded Heilbronner, 'From Culture for Youth to Culture of Youth', *Contemporary European History*, 17, 4 (2008), pp. 575-591

Kaye Mitchel, 'Gender and Sexuality in Popular Fiction', in: David Glover and Scott McCracken (eds.), *The Cambridge Companion to Popular Fiction*, Cambridge University Press, Cambridge 2011, pp. 122-141³²

לתרבות האמריקנית ושינויים דמוגרפיים כתוצאה מגלי עלייה מגוונים, שיצרו תרבות פופולרית והטרוגנית. גם העייפות מן הספרות המגויסת והופעת זרמים חדשים בספרות העברית השפיעו על הספרות הפופולרית. כתוצאה משינויים אלה נוצרה תרבות קריאה חדשה של ציבור קוראים צעיר והטרוגני, שבה תפסו ספרונים פורנוגרפיים נתח מסחרי משמעותי. איני מבקש לטעון כי קודם לכן לא הייתה תרבות קריאה בסוגה המדוברת, אלא שכתוצאה מהשינויים הללו נוצרו דפוסי כתיבה, צריכה והפצה חדשים, שבהם נדון כאן. בן-ארי מוסיפה עוד הסבר להופעתה של ספרות הפאלפ הפורנוגרפית הישראלית ולהצלחתה: בשנות החמישים נוצר וקום בשולי התרבות העברית בגלל מעמדה המרכזי של הפורטיטניות הצברית הן כדימוי והן כפרקטיקה, ונעשה ניסיון למלא את החסר. אלא ש'בגלל חוסר דגמים זמינים ונגישים, צריך היה להתחיל מן היסוד, כלומר גם לבנות או לאמץ דגמי רפרטואר שהם בחזקת מְרַשְׁמִים, וגם לממש אותם בייצור טקסטים'. הבניה תרבותית זו נעשתה ברמת המילה, המטפורה, צירופי המילים, המשפט, ובמקרים של תיאורי משגלים גם בתיאורי גוף או אקטים מיניים, והתרחשה בשולי תרבות הספר העברי המסדית. רק שם אפשר היה לבנות 'אינוונטר מרובד של סוגי כתיבה ארוטית, של אמצעים ספרותיים בפונקציות ובצירופים שונים. פיתוח רפרטואר זמין של דגמים לתיאור משיכה מינית, משגלים, אורגזמה, אוננות, חוויות בוגרות או חוויות של בני הנעורים, מין שמח ובריאה או מין סוטה, שיחות בשעת האקט המיני או לאחריו - כל אלה יכולים להתפתח בספרות שאינה מתעלמת או מדכאת אותם'.³³

בעברית ובמסורת היהודית כמעט ולא התפתחה ספרות פורנוגרפית או ארוטית שיכולה הייתה לשמש מקור השראה לצעירים הצברים, הסטודנטים והחיילים, שעסקו בכתיבת ותרגום ספרות 'תועבה' להנאתם ולמחייתם. לכן בניית רפרטואר מיני בעברית בישראל הפורטיטנית יחסית של שנות השישים הייתה משימה מורכבת, שאחת מתוצאותיה היא הדלות הלשונית שניכרת בספרות הפורנוגרפית, אשר בה הבחינו הוועדות השונות שבדקו את הפצתה ופיקחו על 'כשרותה'.

המאבק בספרות הפורנוגרפית: פניקה מוסרית

הדיונים בבתי המשפט ובוועדות ממשלתיות וולונטריות על הגדרת הספרות הפורנוגרפית והגבלת הפצתה

כמו בכל העולם המערבי, היה למערכות המשפט והחינוך בישראל תפקיד מרכזי בהגדרת ספרות 'תועבה' ובקביעת העונשים על הפצתה וצריכתה.³⁴ הבסיס להגדרה המשפטית

33 בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 256-257. ראו גם יבלונקה, ילדים בסדר גמור, עמ' 217.

34 בן-ארי, שם, עמ' 34-41; מרדכי גלוסקה, 'ההגבלות על חופש הביטוי מטעמי מוסר', עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 1979.

הישראלית של ספרות פורנוגרפית הונח בחוק הבריטי משנת 1857 (The Obscene Publications Act 1857). בשנת 1868, בדיונים על פרסומים ותעמולה אנטי-קתוליים, הוגדרו פרסומים 'קלוקלים' אלה שבהם הופיעו תמונות עירום ושעסקו ביחסים שאינם מותרים. בדיונים בפרלמנט טען יוזם החוק, לורד קמפבל (Campbell), כי ספרות קלוקלת היא 'ספרות שכל כוונתה להשחית את מוסר הנוער, לזעזע כל רגש הגינות המשותף לכל אדם ממוצע בעל שכל ישר', ואילו השופט קוקבורן (Cockburn) הגדירה: 'כל חומר שמטרתו להשחית ולעוות את אלה שנפשותיהם פתוחות להשפעה לא מוסרית ושלילדיהם הוא עלול ליפול'. הגדרות אלה היו הבסיס המשפטי לעיסוק בספרות ארוטית ותועבה בבריטניה, בארצות הברית ובישראל עד שנות השישים של המאה ה-20. בישראל של שנות השישים הסתמך הדיון המשפטי על החוק הפלילי המנדטורי משנת 1936:

כל אדם אשר (א) מוכר, או המחזיק ברשותו לשם מכירה, השכרה או הפצה, או המדפיס או מעתיק באופן אחד לשם מכירה, השכרה או הפצה כל חומר תועבה בין בדפוס או בכתב, או כל תמונת תועבה, צלום, שרטוט, או דוגמא או כל חפץ אחד העשוי לגרום להשחתת המוסר או: (ב) המציג לראוה או מפיץ לשם הצגה במקום צבורי כל תמונה או צלום, או שרטוט או דוגמא מתועבים, או כל חפץ אחר העשוי לגרום להשחתת המוסר, או: (ג) המנהל או משתתף בכל עסק לשם מכירה או פרסום או הפצה של כל חומר תועבה, בדפוס או בכתב, או של כל תמונה, צלום, או שרטוט, או דוגמא מתועבים, או כל חפץ אחר העשוי לגרום להשחתת המוסר או: (ד) המפרסם במודעה או מודיע ברבים באיזה אופן שהוא כי פלוני מתעסק במכירה, בהדפסה, בהעתקה, בהצגה, או בהפצה של כל דבר תועבה או חומר תועבה כזה, או שיש להשיג חומר תועבה או דבר תועבה כזה, ישירות או בעקיפין, מאיזה אדם, יאשם בעוון ויהיה צפוי למאסר שלושה חדשים או למאה לירות קנס, או לשני העונשים גם יחד.³⁵

החוק נסמך בין היתר על סעיף 42 (ד) לפקודת המכס, שבו נאסר 'לייבא דברי דפוס, ציורים, ספרים, גלויות, תחריטים או אחרים, שהם פרוצים או מגונים'. כן אסר החוק 'לשלוח בדואר כל דבר דפוס, ציור, צילום, תחריט, ספר או גלויה שיש בו דבר מגונה או חומר תועבה'.³⁶ כמו הדיון המשפטי הבריטי במאה ה-19, גם הדיון המשפטי הישראלי בשנות השישים הדגיש את הסכנה הנשקפת לבני נוער ולצעירים הצורכים ספרות זו או מושפעים ממנה. 'הוועדה [הפרלמנטרית] לענין פרסומים פורנוגרפיים' (הקרויה ועדת ויתקון, על שם השופט שעמד בראשה), שמונתה בשנת 1968 לבדוק את הוראות החוק בדבר פרסומים פורנוגרפיים ואת דרכי הפעלתן של הוראות אלה, הדגישה בסיום עבודתה: 'המילים החשובות בסעיף 179 לפקודת החוק הפלילי הן 'חומר תועבה הוא [...] או כל חפץ אחר

35 פקודת החוק הפלילי לשנת 1936, סעיף 74.

36 דין וחשבון של הוועדה לעניין פרסומים פורנוגרפיים, יושב ראש: אלפרד ויתקון, משרד המשפטים, ירושלים 1969, עמ' 4.

העשוי לגרום להשחתת המוסר.³⁷ מעטים פסקי הדין שפירשו את משמעותן של מילים אלה. החשוב שבהם ניתן בשנת 1961 בידי השופט המחוזי בתל אביב, ע' יורן, שקבע כי 'דברי פרסום שכל עיקרם הוא גירוי תאוות יצרים גסה שאין בהם כל ערך ספרותי או אמנותי, שום השראה, שום בשורה, שום מחשבה, כי אם אך ורק "ניבול לשם ניבול" מהווים חומר תועבה'.³⁸ פסקי דין נוספים מאותה תקופה נעו בין ליברליות יחסית לשמרנות. בפסק דין אחד התייחס השופט לפרסום 'שניתן לנצל לסיפוק לתאוות חולניות, ובלבד שלא יוצג בצורה המזמינה קוראים צעירים דווקא'. לעומת זאת, בשנת 1967 הדגיש שופט אחר במשפט פלילי נגד המוציאים לאור של השבועון בול, שאין ספק כי התמונות והטקסט בעיתון הם פרסומי תועבה. בפסק הדין על ספרו של דן עומר, הדרך, נאמר כי תוכנו של הספר מלא דברי תועבה, 'ובפרט כשמשתלבים בתיאורי-מין גסים דברים של חילול-שם'. לטענת השופט אפשר אולי להניח 'שאין הספר עלול להשחית מבוגרים, שאפיים מגובש, אלא רק לעורר את סלידתם, [אולם] עלינו להתחשב בהשפעתו על צעירים, אשר-עם כל נסיון החיים והסופיסטיקציה של בני הנוער דהיום - עלולים לאבד כל מידה טובה של הגינות, סובלנות וכבוד כלפי הזולת'.³⁹

אפשר למצוא את הסיכום של גישת הממסד לתופעה במסקנותיה הליברליות יחסית של 'הוועדה לענין פרסומים פורנוגרפיים' (1968). הוועדה המליצה על תיקון החוק הפלילי הבריטי משנת 1936, מכיוון שאין הוא נותן מענה להגדרת המונח 'פורנוגרפיה', דבר המקשה על אכיפתו. היא הציעה 'להגדיר את העבירה של פרסום חומר תועבה כך שלא יפלו לגדר האיסור פרסומים בעלי ערך ספרותי, חברתי, מדעי או אמנותי [...] יש להביא מומחים שיחוו דעה על ערכו החומר המוצג [...] עבירה תחשב רק חומר תועבה שיש בו פגיעה ברגשותיו של חלק ניכר מן הציבור. חומר זה, הספקתו והצגתו למבוגרים [...] לא תהא בגדר עבירה!' יתר על כן, הוועדה ביססה את החלטה על הטענה 'אין כל אפשרות לבסס את הטענה בדבר ההשפעה השלילית של הפורנוגרפיה ואין כל אפשרות למצוא את הקשר בין החשיפה לדברי תועבה והשחתת מידותיו של הציבור'.⁴⁰

37 שם, עמ' 6. עבודת הוועדה לענין פרסומים פורנוגרפיים לא תידון כאן מפני שפעלה אחרי התקופה הנדונה כאן. אין קשר בין ועדה זו לוועדה למניעת ספרות תועבה הנידונה במאמר.

38 פסקי דין, בית המשפט המחוזי, פסק דין 433/60 - 1961. בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים בפני כב' השופטים פ' אבישר, ד"ר ע'ירון ומ' צ'דנובילסקי, המערער: היועץ המשפטי לממשלה נגד המשיבים: בר-כוכבא בן משה לוי ו-3 אחרים. פסק הדין ניתן ב-25.5.1961.

39 דין וחשבון של הוועדה לענין פרסומים פורנוגרפיים, עמ' 6-7.

40 הוועדה הוקמה בידי שר המשפטים ותפקידה היה 'לבדוק את הוראות החוק בדבר פירסומים פורנוגרפיים, את דרכי הפעלתן של הוראות אלו ולהגיש לשר המלצות'. היו חברים בה בין היתר שופטים (השופט אלפרד ויתקון) וכמה סופרים (אהרן מגד, עמוס עוז), אנשי אקדמיה (רבקה בר יוסף, שלמה שוהם) ומשרד החינוך (אליעזר שמואלי). ראו: דין וחשבון של הוועדה לענין פרסומים פורנוגרפיים, עמ' 3.

ועדות אחרות אימצו הגדרות שונות, מקלות ומחמירות לספרות תועבה. 'הוועדה למניעת הפצת ספרות תועבה' (1962), למשל, סיווגה ספרים שבהם דנה לצורכי פסילה לפי הקריטריונים הבאים: 'פיתוי; השרת בתולים; דמות ההורה המפתה והמרשה; חילול קודש; מילים "גסות"; כוח גברא מוגבר אצל גברים; נשים תאוותניות; כושים ואסיאתים כסמלים של מין; הומוסקסואליזם; הלקאה'. חברי הוועדה קבעו כי די שיהיו בספר 'תיאורים של אונס, משגל, השרת בתולים, כוח גברא מוגבר, אשה תאוותנית המפתה גברים, אוננות, הלקאת אשה ערומה התלויה על עץ בפני קהל גדול', כדי להביאו לדין בוועדה, גם אם מופיעים בו מרכיבים אחרים, שאינם נכללים בהגדרה של תועבה.⁴¹

הקושי להגדיר ספרות תועבה היה בין הסיבות להקמת הוועדה למניעת הפצת ספרות תועבה. היוזמה באה מצד קציני משטרה, שעליהם הוטל לאסור הפצת ספרות כזאת ולהביא לפני בתי המשפט עדויות לעברה על החוק. אולם לדעתם ההגדרה בחוק (מ-1936) לא אפשרה לקבוע מה עשוי להיחשב בעיני השופט כחומר תועבה. כך, למשל, נרתעה המשטרה מהעמדה לדין על ספרות שעשויה הייתה להיחשב בעלת ערך ספרותי, מדעי או אמנותי.⁴² נוסף על כך, ההליכים המשפטיים שהחלו לאחר שהספר הופץ בדוכנים ובקיוסקים התמשכו לעתים שנים ובכמה מקרים נמנעו השופטים מהרשעת המחבר, הסוחר או המפיץ. הזיכוי ותביעת הפיצויים שבאה לעתים בעקבותיו פגעו ביוקרת המדינה והמשטרה.⁴³ הוועדה עצמה קבעה כי 'קשה להוכיח שבספרות זו יש משום השחתת הנפש [...]. יש הפרזה רבה במידת הנזק של ספרים אלה'.⁴⁴

בסוף העשור הראשון למדינה ובתחילת שנות השישים נעשו ניסיונות מספר להקים ועדות ציבוריות שינסו להבין את השפעת הספרות הקלוקלת על בני הנוער. הוקמו ועדות שונות של הכנסת: 'ועדת משנה של ועדת החינוך והתרבות בשאלת הנגע הקלוקל בספרות', 'ועדת החינוך והתרבות בעניין עבריינות בני נוער' (שייחדה חלק ניכר ממסקנותיה לפרסומי

41 הדיון בספר כלא התאוות מאת רוי גולדן התפתח לוויכוח על השאלה מהי ספרות תועבה. בהסתמך על ספרות פסיכולוגית אמריקנית יצרו חברי הוועדה רשימה של סטיות אשר אם הן מופיעות בספרות, הרי זו מוגדרת כספרות פורנוגרפית שיש לפסול אותה. ראו: משרד החינוך והתרבות, הנדון: הספר כלא התאוות 23.12.1964, א"מ, גל-9/1428.

42 מתוך פסק דין יורן 1961, הערה 38: 'במלים אחרות, חישוף בעיות המין האנושיות, תיאור גלוי של הטבע המיני, אינם מהווים חומר תועבה כשלעצמם. דברים שטעמם פגום, שלא לפי רוחם של אנשים רבים, אינם בשל כך בלבד דברי תועבה מבחינת החוק. תיאורי הווי ארוטי, אף שיש בהם כדי לעורר הרהורי תשוקה ולגרות יצרים, אינם אף הם מבחינת דברים מתואבים [כך במקור] אם הם משולבים בדברי מדע או ספרות שמטרתם להורות ולהפיץ ידע או לתת ביטוי אמנותי להסתכלות בטבע ובחיים או להתרחשויות בנפש האדם'. ספרו של Alexander Hartwich, *The Psychopathia Sexualis*, נמסר לדין בוועדה למלחמה בספרי תועבה והותר לפרסום עקב ערכו המדעי. 18.7.1965, א"מ, גל-4854/16.

43 דין וחשבון של הוועדה לעניין פרסומים פורנוגרפיים, עמ' 23-24.

44 6.1.1966, א"מ, גל-4853/16. מנגד, אחדים מחברי הוועדה קבעו כי 'זהו ממש רעל היכול לפעפע בנשמותיהם של בני דורנו'.

תועבה), 'ועדת חקירה פרלמנטרית על השפעת ספרות קלוקלת על הנוער', וכן ועדה של מכון סאלד בשם 'מה קורא הנוער'.⁴⁵ בשנת 1962 הוקמה 'הוועדה למניעת הפצת ספרות תועבה', בראשות ד"ר יוסף מלקמן ממשרד החינוך, כאשר 'נגע' הספרות הפורנוגרפית התפשט בקרב בני נוער וצעירים. הוועדה פעלה על בסיס וולונטרי, על יסוד הסכמה בין משרד החינוך להתאגדות המוציאים לאור, שבה נדרשה ההתאגדות למסור לוועדה ספרים לבדיקה ולהימנע מפרסומם אם יימצאו פסולים. בהסכמה בעל פה נקבע כי ספר שיאושר בידי הוועדה לא יישמש עילה לקובלנה פלילית. ספר שלא יאושר, לא יפורסם. הוועדה לא בדקה ספרים מיוזמתה, אלא לאחר שפנו אליה לשם מתן הכשר רשויות המכס,⁴⁶ המשטרה, המוציא לאור או אזרחים. לוועדה לא ניתנה סמכות משפטית, פעולתה לא הייתה מעוגנת בחוק, סמכויותיה היו מוגבלות ומצומצמות, ולכן לא היה בכוחה לאכוף את החוק, אלא רק להמליץ או לבקש מהמשטרה או מבית המשפט לנקוט צעדים נגד מפיצים ומוציאים לאור.⁴⁷ נציגי המו"לים טענו שאין הם מקבלים לשורותיהם מוציא לאור שעוסק בפרסום חומר 'תועבה', ומי שעוסק בכך מסולק מן האגודה. לטענתם הם נטו לפרסם חומר תועבה 'אשר היה משולב בספרים מודרניים המוצאים על ידם'. מו"לים רבים טענו גם כי נדרשת הדרכה של רשויות אכיפת החוק כיצד לאכוף, ועד אז 'הדלת פתוחה להפצת ספרות תועבה'.⁴⁸

צריכת ספרי פורנוגרפיה

היצרנים: מי היו המתרגמים, המחברים הישראלים והמפיצים של הספרות הפורנוגרפית?

הדיונים בבתי המשפט ובוועדות השונות נותנים בידינו מידע רב ערך על תכני הפרסומים הפורנוגרפיים, על זהות המפיצים, המחברים, ציבור הקוראים, על המקומות שבהם הם נמכרו, על הנימוקים לפסילתו או לאישור פרסומו של ספר להפצה ועל העמדת המפיצים לדין.

45 קנטי, 'הקריאה בספרות קלוקלת'; שושנה פינצ'ובר-לנגרמן, 'מה קורא הנוער?', מגמות (1958), עמ' 286-300; 'מה קורא הנוער? (הערות המערכת)', שם, ל, 3 (1959), עמ' 12-14.

46 ביוני 1965 העביר המכס 160 ספרים 'גבוליים' לוועדה, שנשלחו ליבואן פרטי ונתפסו בביקורת הגבולות. חברי הוועדה שלא יכלו לעמוד בעומס מטלות הקריאה החליטו כי יושב ראש הוועדה, יוסף מלקמן, יערוך סיורי פתע בקיוסקים ובחנויות ויסקור את היצע הספרים. בהתבסס על כך ייקבע אילו ספרים יישלחו לדין בוועדה. 30.8.1965, א"מ, גל-4854/16.

47 דין וחשבון של הוועדה לעניין פרסומים פורנוגרפיים, עמ' 28; 6.1.1966, א"מ, שם. רשמית בדקה הוועדה 28 ספרים בעברית עד אפריל 1968 ופסלה 15 מהם, וכן 83 ספרים באנגלית ומהם פסלה 30. אולם מוציאים לאור שלא היו שייכים להתאגדות המו"לים, כגון כאלה שפרסמו ספרים מסוגת ה'סטאלגים', לא נכללו בדיוני הוועדה. עם הוצאות ספרים אלה נמנו: ליד, תאומים, ארוס, ים סוף, עשת, רמדור, דשא, נרקיס, ספח.

48 6.1.1966, א"מ, גל-1428/9; שם, גל-4854/16.

התיאור הבא של הפצת ספרות פורנוגרפית לקוח מפסק דין משנת 1963: 'אין מדובר במפיץ בודד - בעל קיוסק המוכר ספרים בודדים ומרוויח פרוטות. אנו עוסקים כאן בפירמה המפיצה אלפי ספרים. המחברים אלמונים (בין אם לשם זהירות יתרה ובין מתוך כוונה להתקשט בנוצות של שם לוועזי לשם הגדלת הרושם) [...] מפיץ סיטוני שלא בודק איזו סחורה הוא מכניס לשוק ולא נוקט בצעדים נגדה אלא לאחר שהשוק ספג חלק ממנה [...] בסופו של דבר אף אחד לא נותן את הדין'.⁴⁹

מטבע הדברים המידע על מי שעמדו מאחורי ספרות זו מבוסס בעיקר על פסקי דין נגד המפיצים וסוכנויות הספרים, על ראיונות עם מו"לים ותיקים ועל שמועות ברחוב התל-אביבי שתועדו בידי חוקרי תרבות.⁵⁰ ניצה בן-ארי זיהתה כמה מאפיינים של המו"לים של ספרוני הכיס (ספרות פאלפ) שהיא מכנה 'עולם הפריפריה של המו"לות הישראלית'.⁵¹ רובם היו זעיר בורגנים עירוניים, שנטו לימין המפה הפוליטית ובצעירותם אף היו חברי מחתרות אצ"ל ולח"א או תמכו בהן. הם ראו עצמם כסוחרים שמונעים בעיקר על ידי מניעים כלכליים, ולא העמידו פנים שהם מבצעים שליחות ציבורית או מוסרית רבת ערך. אופי הספרים שפרסמו והסוגות שאליהן השתייכו הוכתבו בידי דרישות הקוראים ואפנות מתחלפות, כגון תהליכי האמריקניזציה שהחלו לחדור לארץ. גם הפרסום וההפצה הושפעו מאפנות אמריקניות. רובם החלו בקריירת ההפצה, הכתיבה והתרגום בגיל צעיר, בשולי המו"לות העברית, מעטים מהם עשו דרכם לצמרת עולם המו"לות הישראלית. חלקם היו בעלי סוכנויות למכירת ירחונים ועיתונות פופולרית, כגון ידיעות אחרונות והשבועון העולם הזה. הם הרוויחו כסף רב אך מאוחר יותר, כאשר הוצאות הספרים הממוסדות גילו את נוסחת הקסם של ספרוני מין וחברות מין, הפסידו את רוב כספם.

49 פסקי דין רבים מצויים בא"מ, גל-13109/2 - 2. ראו לדוגמה תיק פלילי 2877/62, פסקי דין מ'12.2.1963 ו'17.10.1963 בנושא הפצת ספרי התועבה הנה בא הקברן המתוק והייתי כלבתו של קולונל שולץ.

50 המידע שלהלן לקוח ממאמרה של ניצה בן-ארי, 'מתרגמים מן המחתרת', בתוך: תמר סוברן (עורכת), פנים וכיוונים במדעי היהדות, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב תשע"ב, עמ' שא-שיד. ראו גם: Nitsa Ben-Ari, 'Popular Mass Production in the Periphery: Socio-political Tendencies in Subversive Translation', in: Anthony Pym, Miriam Shlesinger and Daniel Simeoni (eds.), *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury*, John Benjamin's Library, New York 2008, pp. 1-18; Idem, 'Popular Literature in Hebrew as a Marker of Anti-Sabra Culture', *Translation Studies*, 2, 2 (2009), pp. 178-195. נוסף על כך שימשו אותי גם המקורות הראשוניים הבאים: פסק דין יורן; דין וחשבון של הוועדה לעניין פרסומים פורנוגרפיים; מספר דוחות של הוועדה למלחמה בספרות תועבה, 10.2.1965, א"מ, גל-4854/16; הסרט סטאלאגים בבימויו של ארי ליבסקר (2007) והבלוג 'המולטי יקום של אלי אשד', שבו מביא מחברו גרסאות שונות, אם כי לא תמיד מהימנות, של העומדים מאחורי הפרסומים המבוססים על שיחות שערך (בעילום שם) עם מחברים ומפיצים. ראו גם את האתר <http://www.haayal.co.il/story.php3?id=423>

51 Ben-Ari, 'Popular Mass Production in the Periphery'

בין המפיצים שעמדו מאחורי הספרונים היו סוכנות בר כוכבא, בן משה לוי, המפיצים נתן לוטן ואפרים רודן וסוכנויות הפצת העיתונים 'אטלס' (שבית המשפט כינה אותם 'רוכלים בניבול פה'⁵²) ו'שילה'⁵³. בתי הדפוס שכנו בעיקר בדרום תל אביב או בסביבת רחוב אלנבי, ולרוב היו קטנים ודלים בצידום.⁵⁴ לעתים קרובות הם החליפו ידיים או שינו את תדמיתם.⁵⁵ הספרונים נמכרו בכמה אלפי עותקים כל אחד, ואלה מהם שהצטיינו בתוכן נועז הודפסו בעשרות אלפי העתקים. בן-ארי, אשר מעריכה את היקף המכירות של הספרים מסוגת הסטאלגים ב־25,000 עותקים לספרון, מסתמכת על ראיונות עם המוציאים לאור. רחל ויסברוד מדגישה את העלות הכלכלית הנמוכה של הדפסת כמויות מסחריות, ומציינת כמויות דומות.⁵⁶

הוצאות הספרים הבולטות היו 'מחקרים', 'לידי', 'תאומים', 'ארוס', 'ים סוף', 'עשת', 'רמדור', 'דשא', 'נרקיס', 'ספח'.⁵⁷ הוצאות 'ארוס', 'ים סוף', 'אולימפיה', 'מ. קידר', 'הפיל' ו'ינשוף' היו בבעלות המו"ל עזרא נרקיס (מלך ספרוני הפאלפ המתורגמים אנונימית),⁵⁸ שהוציא לאור מספר ניכר של ספרוני כיס, רבים מהם ספרונים פורנוגרפיים. פרט ל'נרקיס' ו'שלגי' המוציאים לאור הבולטים היו יצחק גוטמן ופרץ הלפרין, בעלי הוצאות ספרים עצמאיות, שהיו קשורים לכתבי עת ספרותיים בעלי מעמד כגון עכשיו של גבריאל מוקד, ולחוגיהם של המשורר מקסים גילן המחזאי יוסף מונדי.

מאחורי הספרונים עמדו ישראלים שתרגמו וכתבו בעילום שם או בשמות עט לועזיים, אם מפחד החוק או מתוך משיכה לעולם האמריקני, שבו 'התרחשו הדברים המגרים באמת'.⁵⁹ רבים מהם היו חיילים או סטודנטים, רובם הגדול היו צברים, בנים להורים ילידי

- 52 יוזמי הפצתן של חוברות אלו יאה להם בוודאי הביטוי 'רוכלים בניבול פה', מתוך פסק דין יורן.
- 53 א"מ, גל-4854/16, וכן 27.1.1965, בג"צ 237/65, פה"ל בע"מ נגד שר החינוך והתרבות, פ"ד יט (2) 648, 649 מול האותיות א-ד.
- 54 בית הדפוס 'בני שאול', למשל, שהיה בבעלות שמעון מזרחי, היה ממוקם ברחוב בני לבנדה 23 בדרום תל אביב. הוא הדפיס את הספר זכרונותיו של נואף מלכותי, והמשטרה התבקשה לנקוט נגדו צעדים משפטיים. 21.1.1965, א"מ, גל-4854/16.
- 55 בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 140. בריאיון עם אלי אשד תיאר עזרא נרקיס התרחשות אופיינית לסצנת הספרות הפורנוגרפית באותם ימים. 'יום אחד הופיע הבחור הצעיר הזה גוטמן שהתחיל להוציא איזה ירחון בשם טרקלין, והיה בחור רציני. הוא התפתה ברגע שראה את הבולמוס של הספרות הפורנוגרפית שיצאה, ונכנס לזה. ואז התעורר בחור שכתב בשבילי מספר ספרים, בחור בשם פרץ הלפרין [...] משרדי היה אז בדרך פ"ת 1, כיכר המושבות בתל אביב ליד הדואר המרכזי, שם היה קיוסק ענק של אליעזר לוי; היינו ידידים טובים. יום אחד ב־1962 הוא הרים אלי טלפון ואמר לי: 'עזרא, תשמע קורה כאן דבר מדהים. הגיעו לכאן שוטרים ומחרימים את הספר המוזר הזה'. ראו: הבלוג 'המולטי יקום של אלי אשד'.
- 56 בן-ארי, שם, עמ' 140-141; ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית', עמ' 121-122.
- 57 6.1.1966, א"מ, גל-4854/16. בתיק יש עדויות, תביעות ופסקי דין נגד הוצאות ספרים, מפיצים ובעלי בתי דפוס ששמות חלקם מובאים כאן.
- 58 Ben-Ari, 'Popular Literature in Hebrew', pp. 190-191
- 59 נייגר, מוציאים לאור כמתווכי תרבות, עמ' 38; בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 145.

הארץ או עולים מאירופה,⁶⁰ שביקשו לעצמם השלמת הכנסה. קומץ קטן של אנשים היה אחראי הן לתרגומים הן לכתיבה. מחברים כרוי אדמס, מייק באדן, מייק לונגשוט, ויקטור בולדר, ראלף בוצ'ר, אריך לינדשטרומ ומוניק דה-לה-טור היו כנראה הישראלים מירון אוריאל, אלי קידר והמחזאי יוסף ספרא. הסופר והמחזאי חנוך לוין חיבר, כנראה, יחד עם ספרא, את הספר הייתי בלבתו של קולונל שולץ. אולם העיתונאית סילבי קשת טענה שהספר חובר בידי צפיריה לוין, סטודנטית לספרות באוניברסיטת תל אביב ואשת בוהמה. חברי 'הוועדה למניעת הפצת ספרות תועבה' כינו אותם 'סופרים ומו"לים אשר אינם נרתעים מכל שפלות על מנת להגדיל את הכנסותיהם [...] סדיסטים'.⁶¹ מחברים נוספים שהסתתרו מאחורי שמות בדויים היו גלעד מורג, אהרן אמיר, עמוס אריכא, אייל מגד, עלי מוהר ואריה מקל (רשימה חלקית). כולם מילאו לימים עמדות מפתח בעולם הספרות, האקדמיה ובעיקר בתקשורת.⁶²

זהות הקוראים, אתרי השימוש והקריאה בספרים

הערכות זהותם של קוראי הספרונים הפורנוגרפיים ניזונו לעתים משמועות, מדעות קדומות ומהטיות פוליטיות. יש לקרוא אותן בהכרת ההקשר החברתי של אמצע שנות השישים, כשחוויה החברה הישראלית גל של פעילות עבריינית שלא נראה מאז הקמת המדינה. לתופעות העבריינות היו שותפים 'בני טובים', קרי בני נוער ילידי הארץ ממוצא אירופי או ילידי אירופה. האחרים כונו 'עבריינים אלימים', ורובם תואר כבני נוער ממוצא מזרחי או ילידי מדינות אסיה ואפריקה.⁶³ כפילות זו, של שיוך תופעות חברתיות שליליות לקבוצות שוליים חברתיות והחשש מ'חדירתן' לעילית השלטת, אפיינה את השיח על צרכני הספרות הפורנוגרפית.

בריאיון שהעניק לניצה בן-ארי, אמר עזרא נרקיס כי זיהה 'קהל יעד של צעירים מארצות לא מפותחות [...] שרק המחשבה על רגליים חשופות של נשים עוררה בהם התרגשות'.⁶⁴ דוחות, ועדות משפטיות וכתבות עיתונאיות מאששים חלקית את דבריו. בדוח של הוועדה

60 יוצא דופן בולט הוא אחד ממחברי הספר הייתי בלבתו הפרטית של קולונל שולץ, יוסי ספרא, יליד מרוקו. בן-ארי, שם, עמ' 157.

61 מישיבת הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, 6.1.1966, א"מ, גל-4854/16. ראו גם הבלוג 'המולטי יקום של אלי אשד'.

62 להלן אתייחס לגרסה בעברית: פינצ'בסקי וברנד, 'סטיות שואה'; ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית', עמ' 98; בן-ארי, 'מתרגמים מן המחתרת', עמ' שי. בן-ארי ליקטה מידע זה בעיקר בראיונות שערכה או משמועות. לטענתה חלק מן המחברים והמפיצים סירבו לדבר עמה וראו בעיסוקם מן העבר 'כתם'. שם, עמ' שיא.

63 הרצאות ודיונים שהושמעו בסמינריון על אלימות בישראל, המכון לקרימינולוגיה, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים תשכ"ז, עמ' 55; Ajenstadt, 'Crime, Social Control, and the Process of Social Classification'.

64 בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 143; 191, p. Ben-Ari, 'Popular Literature in Hebrew'.

לעניין פרסומים פורנוגרפיים משנת 1968 נטען כי 'בדרך כלל אין ספרים בלועזית מוצאים דרכם אל בני הנוער, ואף ספרונים פורנוגרפיים בעברית אינם מופצים בכמויות גדולות'.⁶⁵

אולם [...] עקב חינוכם ועמדותיהם הכלליות, לגירויים אלה [של ספרות פורנוגרפית] מטען רגשי שלילי כבד [...] הדבר נכון לגבי ציבור הנמצא במעבר מחברה מסורתית לחברה מודרנית: בציבור כזה [...] עלולים למצוא ביטוי עמדות ופעילויות קיצוניות בתחומים אישיים וחברתיים [...] ישנן 'קבוצות סיכון' אשר לגביהן חשיפה לגרייה מינית עלולה לגרום הגברה רגעית של דחפים מיניים ופריצת מעצורים שהם ממילא חלשים במיוחד בקבוצות אלו [...] לחוגים אחרים יש בהופעתם הסמלה של חופש הביטוי, ומכאן מטען רגשי חיובי [...] יש להדגיש גם את התפקיד החיובי של הפורנוגרפיה במתן פורקן לדחפים (בעיקר לפעילות סוטה) וכן בסוציאליזציה של יחידים בציבור: הרגלתם למצבי גרייה ללא ביצוע מידי של פעולות ספונטניות, והעברת דחפים לאפיקים 'מותרים'.⁶⁶

נראה שבלשונה המוצפנת טענה הוועדה כי צעירים ערבים ויהודים יוצאי מדינות אסיה אפריקה הם רוב צרכני ספרות זו. ועדת הפנים של הכנסת אף היא הייתה בדעה כי 'רק חלק קטן מן הנוער בריא [...] ואותו אי-אפשר לקלקל בעזרת פורנוגרפיה'.⁶⁷ גם הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה העלתה את ההשערה כי בין הקוראים 'יש לנו קבוצה גדולה שהיא על סף לקראת התחום של עבריינות, שהיא על הסף בכיוון של מעשי אלימות, אגרסיביות ומין'.⁶⁸ אישוש לתיגו הממסדי בדבר מוצאם המזרחי של חלק מהקוראים אפשר אולי למצוא במכתב מעורר סקרנות שכתב נער בשם משה לוי לשר החינוך זלמן ארן תחת הכותרת 'אנא הגנו עלינו'. כך כתב הנער: 'לא נוכל לעמוד בשתיקה מול ההסתה השטנית והשוואה הרוחנית שגופים שליליים כמו העיתונים בול ופופ ממיטים עלינו [...] אנו הנוער, חסרי אישיות מגובשת. אנו הנוער [...] עשירים באינסטינקטים מסורתיים ודחפים נפשיים הדורשים ריסון והכוונה נכונה [...] אנו הנוער מלאים באינסטינקטים בעייתיים הדורשים הכוונה לפתרון נכון ורצוי, ומשום כך, אנו זקוקים לעזרתכם ולהכוונתכם'.⁶⁹ קבוצה נוספת בעלת ערכים מסורתיים בין הצרכנים היו צעירים ערבים, כפי שטען ניצב משנה יחזקאל קרתי בריאיון לכתב מעריב דב גולדשטיין: 'בקרב בני המיעוטים שבמשך כל ימיהם הורגלו לסודיות, למסתוריות בשטח המיני, וכעת בעיר נתקלים יותר ויותר בסטיות מין עקב פגישתם בעיר עם תמונות ערום, זרועות חשופות'.⁷⁰

65 דין וחשבון של הוועדה לעניין פרסומים פורנוגרפיים, עמ' 28.

66 שם, עמ' 36-37.

67 חבר הכנסת שמעון כנוביץ בשיבת הוועדה לענייני פנים, 7.6.1960, א"כ, כנסת חמישית, פרוטוקול מס' 32.

68 6.1.1966, א"מ, גל-4854/16.

69 [ללא תאריך], שם, גל-5607/8; 19.7.1967 (המכתב שכתב הילד משה לוי), שם.

70 דב גולדשטיין, 'הדוכנים מלאים מין והחוק חסר אונים', מעריב, 20.12.1963.

אולם לפי עדויות רבות, צרכנים רבים של ספרונים אלה היו צברים ילידי הארץ ממוצא אירופי שהוריהם נמנו עם המעמד הבינוני. שמש בית ספר בתל אביב טען במכתב אל שר החינוך כי תלמידי בית ספר תיכון יוקרתי קוראים ספרות פורנוגרפית בשירותים. בסצינה מתוך תסכית הרדיו 'משפחת שמחון' בשנת 1963, תופס אב המשפחה, נוח שמחון, את בתו נאוה קוראת מתחת לשולחן בזמן האוכל חוברת סטאלג. דליה רביקוביץ כתבה: 'הרבבות שסיירו בתערוכת ון גוך התנזרו באותה שעה מקריאת הייתי פלבתו של קולונל שולץ, והמבקר ג' מירב טענה כי 'אלו היודעים רק טוויסט, רוק נ' רול וקולנוע זול יגיעו לסטאלגים'.⁷¹ כמה עיתונאים טענו כי בין הקוראים היו אף תלמידי בתי ספר יסודיים בגילאי 10-12.⁷² בין הקוראים היו גם סטודנטים, כפי שמעידה כתבתה של רינה צדיק בעיתון הסטודנטים פי האתון על הספר הדווקאים מאת רינה בן מנחם, המתאר יחסים לסביים בין סטודנטיות ישראליות: 'מה שהניע אותי [לקרוא את הספר] היו דווקא דבריו של ישיש בעל קיוסק לספרים בפורמט זעיר. הדווקאים במהדורה שנייה היה מוטל בין שאר סמרטוטי הספרות שלו. הוא ראה אותי מתבוננת בו. "קני חברה!", יעץ בטון אבהי. "מחר כבר לא יהיה. קונים את זה כמו סודה בחמסין". "מי קונה?" שאלתי. "מי לא קונה?! כולם קונים". "גם סטודנטים?" "זומה?! בעיקר סטודנטים!"⁷³. לבסוף, נראה שגם נערים דתיים לא נמנעו מעיון ואולי אף מקריאת ספרות זו. ממכתבו של הנער הדתי אברהם נ' למערכת ירחון בני עקיבא, זרעים, עולה כי רבים קוראים את 'הספרות שאנו מטמינים מתחת למזרון'. לאחר מכן הוא מציין כי לרבים מחבריו 'יש מושג די ברור על הכתוב ב"סטאלגים". כבר ראיתי לא אחת נער חבוש כיפה עומד ליד דוכן ספרים'.⁷⁴ לסיכום, יש להניח אך קשה להוכיח בפסקנות כי הספרות נכתבה ברובה בידי גברים, צברים ילידי הארץ או צעירים מעולי אירופה. קהל היעד שלהם היו כל שכבות החברה הישראלית ללא הבדלה אתנית או לאומית.

מקום מכירת הספרים וקריאתם

הספרונים הופצו בדרך כלל 'מתחת לשולחן' בחנויות ספרים משומשים, קיוסקים וחנויות סדקית, הודפסו פעמים מספר והועברו מיד ליד בין הקוראים. מחירם היה בין לירה ללירה

71 ג' מירב, 'מה קוראים', מאסף לדברי ספרות, ביקורת והגות, ד (תשכ"ד), עמ' 493; דליה רביקוביץ, 'דרושים סנובים', רמזור (דצמבר 1964), עמ' 17.

72 רבקה צדיק, 'ביטניקים ישראלים או סתם מופרעים', פי האתון, 25.5.1960. על תלמידים בבתי ספר יסודיים כתב העיתונאי דב גולדשטיין: 'להוטים אחריה בני 10-12, תלמידי בתי ספר יסודיים [...] בית ספר יסודי אחד בת"א שוכן מרחק 250 מטר מדוכן כזה. תמצא שם "מכל הטוב" [...] אין צל של ספק בכך כי הספרות הפורנוגרפית משפיעה על יצירת דחפים אלו. אבדן שיווי המשקל ותחושת האיזון יכולות למצוא לעצמם דרכי פורקן אחרים. התפרעויות, הכאות, פריצות'. ראו: גולדשטיין, 'הדוכנים מלאים מין והחוק חסר אונים'.

73 צדיק, שם.

74 אברהם נ' (מגשימים רמת חן), 'האם אנו דתיים?', זרעים: בטאון בני עקיבא בישראל, 3 (תמוז תשכ"ו), עמ' יד.

וחצי. בירושלים אפשר היה למצוא אותם ברחוב יפו הראשי ובקיסוסקים במושבה הגרמנית, בקריית היובל וברחוב שלומציון המלכה.⁷⁵ מכירת הספרונים תוארה בפירוט בידי העיתונאי דב גולדשטיין:

דוכנים למכירת ספרים, עיתונים וחברות מלאים בתמונות ערום וסיפורי סטייה. תופעות סטייה כאלו הולכות ומתרחבות. התאורה הרומנטית, המוזיקה היבבנית, המשחקים הנועזים. כל אלה אינם מספיקים. בחינת דברים מיושנים. את החסר משלימים 'בתמונות הפעולה'. הן נודדות בהתרגשות מיד אל יד [...] התקליט מוסיף להסתובב, הכוסיות מתמלאות [...] קצת מתביישים לקנות – זה לא יפה, גם להביא הביתה את התועבה הזאת אין הרוב מעז [...] העיניים מתרוצצות בעצבנות, שלא לאבד חלילה דבר מ'האוצר הגדול' [...] וכך הם סופגים לקרבם – פעוטות רגישים אלו – את כל הרע, המסולף.⁷⁶

שירותי הבנים בבתי ספר היו מקום מקלט להעברת הספרונים וקריאתם. מכתבו של שרת בית הספר שנזכר לעיל מספר על תמונות עירום התלויות על קיר השירותים ועל ילדים שמוציאים חצי לירה על קניית 'ספר כיס כך שיוכל לבוא על סיפוקו' עם חבריו לבית הספר.⁷⁷ עטיפות הספרונים היו מוקד משיכה מידי לבני הנוער. החוברות הודפסו על נייר זול, עם תצלומי עירום שברובם הגדול הועתקו ממגזינים ומספרונים אמריקניים, ובצדן כתובות כגון 'ערומי החיים. נותן ממיטב הסיפור מחיי ההומ [...] כך במקור] בתמונה ובסיפור'. בכל חוברת צוינה האזהרה 'רק למבוגרים'.⁷⁸ לא תמיד היה קשר בין תוכן החוברת לציור על העטיפה. בגלל היעדר מגבלה של זכויות יוצרים הועתקו רבות מן העטיפות מספרונים זרים, בעיקר אמריקניים. העטיפות היו צבעוניות ורעשניות כדי שבני הנוער יימשכו אליהן 'מבחינת גירוי תשוקות המבטיח חוויות נסערות וגילוי סודות אינטימיים ביותר'.⁷⁹ לא פעם נתקלה הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה בספרים שתוכנם 'כשר' אך עטיפתם הבטיחה חוויה מינית

75 לפני הוועדה למלחמה בספרות תועבה הובאו עדויות מן הסוג הבא: 'גברת בז'רנו, רח' עמק רפאים, מושבה גרמנית ובעלה, בעל קיוסק ברחוב הנסיכה מרי, הודו כי הם היו מוכרחים למכור ספרות תועבה על פי אולטימאטום של סוכני מעריב. במכתב של תיירת, פ' שטרקמן, על הפרסומים הפורנוגרפיים ברחוב אלנבי המבישים, שהוצגו לאחרונה על דוכני עיתונים ועלולים להביא לירידת המוסר והשחיתות בקרב הנוער. ובמכתב "אל מנהיגי ושלטי העם [...] לצערנו ירושלים עיר הבריה צועדת כמעט בראש בהבאת חוברות אלו. תתחילו מבית מסחר לספרים הראשון מול הדואר בשם עדין וכלה כל שטח רחוב יפו עד קרית יובל. כל קיוסק וכל דוכן וחנות המוכר עיתונים מרשה לעצמו גם חוברות אלו". ספרות קלוקלת, 13.3.1962, 17.8.1964, 29.11.1964, א"מ, גל-1428/9.

76 גולדשטיין, 'הדוכנים מלאים מין והחוק חסר אונים'.

77 א"מ, גל-1428/9.

78 מתוך: פסק דין יורן. לדוגמה, בעטיפת הספר **פלא התאוות** של רוי גולדן או **יער התענוגות** של מייק בולדר (אוריאל מירון).

79 דיון בנושא עטיפות ספרים התקיים אף בוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, 30.8.1965, א"מ, גל-4854/16. ראו גם: חנן שדמי, 'הקריאה בנוער הישראלי', אורים, טו, ז-ח (תשי"ח), עמ' 492-494.

סוערת ולהפך. חבר הוועדה, יוסף ולק, טען שיש להתייחס לעטיפה כפי שמתייחסים לספר. הפתרון על פי הוועדה היה או דרישה מן המפיץ לשינוי העטיפה, או 'יש לעבוד לפי המצב במדינות הדומות לנו [...] רצוי שהקריטריון לשפיטת העטיפה יהיה אמנותי [...] playboy פסול, בחבורות נודיסטים אין גירוי כי שם מוצגים הדברים באופן טבעי'.⁸⁰ כאמור, חלק מן העטיפות הועתקו מספרונים אמריקנים דומים או מדימויים שהופיעו על כרזות סרטים. מיעוטם עוצבו בידי מאיירים ישראלים. עטיפת **סטאלג 13** הועתקה במישרין מהחוברת *Breakout from the Nazi Bitch Camp 1034*. רחל ויסברוד טוענת כי 'המאייר על פי רוב היה אריה מוסקוביץ, שאייר רבים מספרוני הוצאות רמדור ומ' מזרחי'.⁸¹ גם המאייר חיים קנו אייר ספרים רבים. בריאיון לאלי אשד הוא סיפר כי הושפע מן הדימויים בספרות הפופולרית האמריקנית ומסרטים מסוג ב' (B movies) שמצאו דרכם לעתים לבתי קולנוע בישראל.⁸²

לממד הצרכני של ספרונים אלה היה מקום מרכזי בשיקולי ההוצאה, בתרגום התרבותי הן הלשוני הן החזותי, מאנגלית לעברית, בידיעה כי הצעירים הישראלים מכל העדות והשכבות החברתיות היו צמאים ופתוחים לתרבות מערבית, בעיקר אמריקנית.⁸³ היבט מעניין וחשוב שניצה בן-ארי ורחל ויסברוד מדגישות במחקריהן אך אינו עומד במוקד מאמר זה, הוא השפעתו של שוק ספרוני הכיס הרומנטיים וספרוני הפורנו על שוק הספרים הממוסד, שלקראת סוף שנות השישים החל מאמץ בזהירות ספרות בעלת תכנים ארוטיים. ויסברוד מציינת שהביטוי לכך היה בעיקר בעניין שגילו הוצאות הספרים הרשמיות בספרות זו. גם בן-ארי רואה באימוץ מילים מסוימות מהסוגה ה'פורנוגרפית הנמוכה' שבספרוני 'הרומן הזעיר' של הוצאות ממוסדות הוכחה למסקנות המעשיות שהספרות הממוסדת הסיקה מהפופולריות של ספרוני הארוטיקה והרומן הרומנטי.⁸⁴

תוכנם של הספרים:

פרשנות והיבטים אסתטיים, פוליטיים-מוסריים והיסטוריים-חברתיים

הספרות הפורנוגרפית נחלקה לכמה קבוצות: ספרונים באנגלית שהופצו בארץ (למשל, הספרונים *Bordertown Lust* או *Hotrod Sinners*, שתוארו כבעלי אווירה מינית ויצרית והיו מי שחששו כי 'תפגע בבני הנוער, בעיקר אלו שאינם יציבים נפשית'),⁸⁵ ספרונים

80 29.12.1964, א"מ, גל-4854/16 (בדיון ב-18 ספרונים באנגלית נדרשו כמה מן המפיצים לשנות את עטיפת הספר). ראו שם, 30.8.1965.

81 ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית', עמ' 85.

82 אלי אשד, 'מירון אוריאל, מלך הספרות הקלה', ראו לעיל הערה 23.

83 שיינבלט, 'לתפוס אמריקה'.

84 בן-ארי, **דיכוי הארוטיקה**, עמ' 285-290; ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית', עמ' 94.

85 ספרות קלוקלת, 31.8.1965, 3.9.1965, א"מ, גל-1428/9.

שתורגמו לעברית וספרונים שנכתבו בעברית בידי ישראלים בשמות בדויים. נתמקד בשתי הסוגות האחרונות.⁸⁶

נפתח ונאמר כי בשפה העברית ובמסורת היהודית כמעט לא התפתחה ספרות פורנוגרפית או ארוטית שיכלה לתת השראה לצברים הסטודנטים והחיילים שעסקו בכתיבה ובתרגום של ספרות תועבה להנאתם ולמחייתם. לכן, כפי שציינו ניצה בן-ארי ואריאל הירשפלד, בניית רפרטואר מיני בעברית, בישראל הפוריטנית יחסית של שנות השישים, הייתה עניין מסובך.⁸⁷

בן-ארי מבדילה בין שני דגמים ברפרטואר ספרי הארוטיקה והפורנוגרפיה שהופיעו בישראל באותה תקופה. האחד נע על ציר 'אהבה וחיים', ובו מודגשים המין וחדוות המין כחלק מהנאות החיים. השני עסק ב'מין ומוות', ובו אין ייצוג חיובי של המין, ותיאורים סדיסטיים או סאדו-מוזוכיסטיים ממלאים תפקיד מרכזי ומביאים אלימות, מוות, נקרופיליה וסטיות גופניות.⁸⁸ נתמקד בשני הדגמים, ובעיקר בדגם האחרון, שבו נאבקו רשויות אכיפת החוק ומערכת החינוך. אך לפני כן הנה כמה דוגמאות מהדגם הראשון.

בדגם זה ממלאים ספרי פורנוגרפיה, ובהם תיאורי מין, תפקיד מרכזי ולצדם סיפורי אהבה, היכרויות ופרדה שופעים תיאורים, מילים ומשפטים בעלי גוון מיני, שאמנם היו יחסית שמרניים לסוגת מין ומוות שבה נעסוק מיד, אך הבוטות ניכרה בהם לא פעם. השמרנות ניכרה בכינויי אברי המין. בספר 'יוליה, לסביות בקפרי',⁸⁹ מסופר על שני זוגות היוצאים לחופשה ובמהלכה הנשים מתאהבות זו בזו. 'הן ערגו אחת לשנייה, התנשקו והתגפפו כאשר אבריהן לווהטות' (עמ' 83). המשפטים קצרים והמילים פשוטות. הקטעים המיניים גוברים ונעשים נועזים יותר לקראת סוף הספר. מ'הבליטה ניכרה במכנסיו' (עמ' 45) 'ל'ערוותה כוסתה בזיעה וכך אף דגדגנה הלוהט'. בסוגה זו הסיפור בדרך כלל מסתיים בחזרתה של האהבה הגדולה אל התא המשפחתי האוהב והשמרני. 'ניצלנו, הוא נשען עליה [...]. מבטיהם נפגשו ואחר נפגשו גם שפתותיהם [...]. אחר הפנתה סוזן את ההליקופטר בכיוון הביתה, ויחדיו טסו לקראת עתידם' (עמ' 160).

הספרון 'אינגריד, זר דופק בדלת'⁹⁰ מוסיף אלמנט של מתח והפתעה לסוגת 'אהבה וחיים'. על עטיפתו תקציר הסיפור: 'הוא זר [...]. הוא מקיש בדלת [...] השעה [...] שעת לילה חורפית [...] אכן: האורח זר [...] הוא נוכרי? הוא מאיים! מיהו? [...] ומי היא?' הרומן המיני מספר את סיפורה של אינגריד הבלונדינית שמפתחת יחסי תשוקה ומין עם קון, גבר מבוגר

86 רחל ויסברוד עמדה על אופני התרגום של ביטויים ארוטיים מאנגלית לעברית. ראו ויסברוד, 'מגמות בתרגום סיפורת מאנגלית לעברית', עמ' 136-144.

87 בן-ארי, 'דיכוי הארוטיקה, עמ' 311-312; אריאל הירשפלד, 'מין בלשון: כמה הערות על פורנוגרפיה, מין ושירה', עתון 77, (אוגוסט 1990), עמ' 38-39. ראו גם: ספרות קלוקלת, 31.8.1965, א"מ, גל-1428/9.

88 בן-ארי, שם, עמ' 149-151.

89 כריסטיאן פילר, 'יוליה, לסביות בקפרי' (תרגום נוניק), נרקיס, תל אביב 1964.

90 לילי בולארי, 'זר דופק בדלת' (תרגום נוניק), נרקיס, תל אביב 1964.

כריכת הספר מולי רוק

כריכת הספר הסדיסט קוטל שנית

המתחפש לשוודי שנושא עמו סוד מן העבר. רוב הספר עוסק בפנטזיות של איגריד על קון. תוך כדי אוננות (המילה אינה נזכרת במפורש, אלא הביטויים 'רדופת תשוקה היתה מטלטלת במיטתה [...] היתה נאבקת בתשוקה הקמה עליה בתחתית בטנה, בתשוקה לקון' (עמ' 51). היא נזכרת ומפנטזת על משגלים אמתיים ומדומים עמו. 'את עווית הרגליים שלפני השיא [...] את זוג כפות הידיים הגדולות החופנות את חזה' (עמ' 51). גם כאן, תיאורי המין שמרניים. הסיפור מתמקד בפחד ובמשיכה לקון, הזר המאיים אך גם נחשק. אורגזמה היא 'השלב הנהדר של סערת הדם', שדיים הם 'חזה', דגדגן הוא 'מערת היער שלה' (עמ' 80), איבר המין הוא 'כלי נשקן' וההתעלסות היא 'נהימה מרוב תענוג' (עמ' 134).

האחרון בסדרת ספרוני 'אהבה וחיים' שעליו אתעכב כאן הוא הספר מולי רוק (זיכרונותיה של נערת תענוגות).⁹¹ גיבורת הספר אדומת השיער כותבת יומן אישי על חוויותיה בבית זונות לונדוני (המכונה 'בית קלון לונדוני אפל'). מולי הזונה ('אשת אהבה בשכר') עובדת במוסד המפואר של מיסיס סירס ומתאהבת בלורד אוליבר, שלפניו היא נופלת 'כפרה רמוס' (עמ' 152). גם כאן לשון תיאורי המין ואיברי הגוף מכובסת ומעידה על שמרנות

91 סיד גוסטב לורנטי, מולי רוק (זיכרונותיה של נערת תענוגות) (תרגם בן גן), נרקיס, תל אביב 1964. הוועדה למאבק בספרות תועבה פסקה שאין להמליץ על הגשת תביעה נגד המחבר מפני ש'הספר גבולי. יש בו גם תיאורים יפים על מאבקה של נערה להשתחרר מחייה המנוונים ויש גם פרקים הגובלים בפורנוגרפיה'. ראו טבלה ומקורות בנספח שבסוף המאמר.

מינית (הגבשושית התמימה בתחתית בטני, 'חרבו אשר הלכה ותפחה'). בסוף הסיפור ניצלת מולי מבית הזונות בזכותו של אוליבר 'אשר גאלני מכל אלה' (עמ' 256). מולי מקימה משפחה ומגדלת את ילדה 'בשובה, בנחת ובאהבה'.

אין פלא שאף אחד ממחברי וממפיצי הספרונים שתוארו לעיל לא נתבעו בבית משפט. ספרוני 'אהבה וחיים' מתובלים בתיאורי מין שמרניים, שבהם האישה משמשת אובייקט רגשי ומיני לגבר, ומסתיימים בסוף טוב. ספרונים מסוג זה החלו להופיע טיפין-טיפין בשוק המקומי כבר בשנות השלושים וביתר שאת לאחר קום המדינה.⁹² בשנות השישים הייתה סוגה זו פופולרית מאוד ואפילו הוצאות ספרים מכובדות יחסית כ'מזרחי' או 'רמדור' הפיצו ספרונים שבהם היו נגיעות פורנוגרפיות עדינות יותר או פחות. חלקם תורגמו מאנגלית וחלקם, כפי שהראינו כאן, נכתבו בידי ישראלים.

הסוגה השנייה, 'מין ומוות', הייתה פופולרית לא פחות ועמדה במרכזם של דיונים, תביעות משפטיות וגזרי דין שקיבלו תהודה רבה. גם הגורמים שעמדו מאחורי כתיבתם והנסיבות שבהן נכתבו מעוררים עניין רב. לפני שאפנה לניתוח כמה מחוברות סוגה זו אציג את יחסן של מערכות החינוך אליהם ואת אכיפת החוק עליהם.

התובעים בבתי המשפט הקפידו לצטט את הקטעים ה'קשים' כשדנו בתביעה נגד מפיצי ספרים בקיוסקים בתחנה המרכזית בתל אביב.⁹³ הנה כמה דוגמאות מבית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו, בשבתו כבית משפט לערעורים פליליים בראשות השופט ירון, בדיון בשלוש חוברות שהכילו סיפורים של גירוי תאוות פרוורטיות, מדוחי 'אהבת' הוללות, מעשי סדום ואהבה לסבית. בדיון על החוברת **בת טובים** נטען כי היא מכילה 'סיפור על מדוחי-אהבה' שגיבוריו הם נערה בת 17 ושני גברים העוסקים במשכב זכר. תחילתו תיאור מערומי גופה של הנערה. הקטע הבא – מערכה של מעשה סדום בין שני הגברים הצעירים. לאחר מכן בא תיאור מפורט של התעלסות באהבים בין הנערה ובין אחד הגברים בעת שחייה, המסתיימים במגע מיני. הנערה צמאת האהבה מוזמנת לבסוף עם שני הגברים לדירה אחת, וכאן מתוארת פרשת הוללות מעוררת סלידה, שבה נוטלת חלק השלישייה. הנערה מזדווגת עם השניים תוך צליפת שוט על בשרה, ואלה שוכבים יחד 'משכבי זכר'. גם החוברת **משולש נסגר** מגוללת פרשת ניאוף משולשת, אך השלישייה כאן היא שתי נשים וגבר אחד. הנושא העיקרי – אהבה לסבית. הגבר, בעלה של אחת הנשים, דוחף את אשתו לזרועותיה של האישה הנתעבת והסיפור מסתיים במילים: 'לילה זה לא יהא אחרון'. החוברת **השוד הגדול** עניינה גם כן מעשי זימה בין שני גברים הומוסקסואליים ואישה אחת המתחברת אליהם. אחד הגברים, ותיק ומנוסה, מפתה את חברו, מלח צעיר, למשכב זכר. אך לב הנערה נמשך לבסוף אחרי המלח יפה התואר והוא נלכד בקסמיה. תיאור מפורט

92 בן-ארי, **דיכוי הארוטיקה**, עמ' 141-142; יעקב שביט, 'הרובד התרבותי החסר ומילוי: בין "תרבות עממית רשמית" ל"תרבות עממית לא-רשמית" בתרבות העברית', בתוך: בנימין זאב קדר (עורך), **התרבות העממית**, מרכז זלמן שזר, ירושלים תשנ"ו, עמ' 327-345.

93 מתוך פסק דין ירון 1961. בית משפט שלום בתל אביב זיכה את המפיצים, אך הם הורשעו בערעור למחוזי.

של תשמיש המיטה בין הזוג המאוהב מסיים את הפרשה. היועצת המשפטית של משרד החינוך, רות סטנר, כינתה תיאורים ודמויות אלה 'חלאת המין האנושי'.⁹⁴ גם חברי הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, שקיבלו לידיהם ספרונים לקריאה ולהכנת חוות דעת, לא חסכו בתיאורים של תכני הספרים (ראו טבלה בסוף המאמר). על הספר **בשבי הנימפומניות** כתבה המחנכת חדוה איש שלום,⁹⁵ כי הוא 'כולל תערובת של פשעים, סטיות מיניות, התמכרות לסמים משכרים, אהבה לסבית, בעילות פומביות'. זיכרונותיו של **נואף מלכותי** תואר בידי יושב ראש הוועדה, יוסף מלקמן, ככולל 'תיאורים גסים שבגסים של האקט המיני ושל סטיות מיניות למיניהן [...] אלימות, מעשי אונן, התמסרות של שתי נשים לגבר אחד באותו מעמד'.

כריכת הספר **בשבי הנימפומניות**

ניתוח הטקסטים של כמה מהספרונים מציג תמונה שונה במקצת. בחוברת **בשבי הנימפומניות** מוצגת פרשת התעלוליות מיניות וגופניות במדריך שנלכד בידי קבוצת נערות צמאות תאוה בבקתה עזובה ליד מחנה נופש. סטיות מיניות אינן בנמצא בטקסט, אולם סאדיזם ואלימות קיצונית מוצגים בשפע.⁹⁶ תיאורי המין מרומוזים במידה רבה: 'אני מתפקעת ממש לגבר, ברברה! אני מתפקעת' (עמ' 65), או 'היא החלה לחוש משהוא מהגבריות המתעוררת שבו' (עמ' 68). לצדם ממלאת אלימות סדיסטית תפקיד מרכזי כאשר האישה מוצגת כאלימה. האלימות כלפי נשים שבה החדירה המינית נתפסת לא פעם כאלימה, מוחלפת פה באלימות שבה חדירה לגוף הגבר נעשית על ידי אביזרים חדים וכואבים. 'השתיים פרצו למטבח כשכלי נשקן בידיהן והקצוות החדים של שבר

הבקבוק הוגש על ידה קרוב מאד לצידו של ג'ימי' (עמ' 91). 'זכור שאיני מחזיקה מזרק זה רק לשם משחק. אני אשחיל את המחט בגופך מיד כשרק 'תבקש' זאת ממני' (עמ' 109). במקום אחר בחוברת מדומה חוד מחט המזרק העומד להינעץ בגבו של ג'ימי לאיבר מין גברי הננעץ בגופה של אישה. 'אני... אני... אני משתגעת לגבר, ברברה, השיבה אוליביה בלחש ובקול רועד [...] הניחי לזאת עכשיו לחשה ברברה על אוזן הבלונדינית עת הגישה את חוד מחט המזרק אל גבו [...] תוך איום או שאני נועצת מיד את המחט בחט השדרה שלך ומשתקת

94 סטנר ביקשה לעזוב את הוועדה למלחמה בהפצת ספרי תועבה בגלל הגועל והשעמום שמופיעים בספרים שהיא נאלצת לקרוא 'ודנים בחלאת המין האנושי'. 26.9.1966, א"מ, גל-13109/2.

95 מנהלת בית הספר היסודי ע"ש ארלוזורוב, ירושלים. ראו גם בנספח.

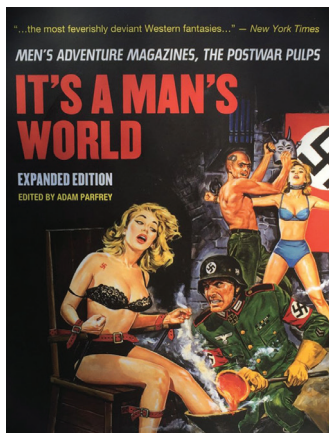
96 בעיני בני התקופה בישראל ובמערב סטייה מינית נחשבה לקיום יחסים הומו-לסביים, פעילויות מיניות הכרוכות בהפעלת כוח ואלימות ושינויי מין.

אותך לכל ימי חייך' (עמ' 116). נראה שמה שהחריד את חברת הוועדה חדוה איש שלום, היו פחות התיאורים המיניים הנורמטיביים יחסית ויותר הסאדיזם הנשי. כדי לכפות את המלצתה להגשת תביעה נגד המפצים היא יצרה את החיבור המדומיין בין אלימות וסטיות מיניות לסאדיזם ובעילות פומביות.

בשולי הדגם השני ('מין ומוות') שמציינת ניצה בן-ארי, התפתחה סוגת הסטאלגים, ספרות בעלת תכנים סדיסטיים ששילבה מין, אלימות ונאציזם.⁹⁷ ספרונים אלה נכתבו בשמות בדויים בידי ישראלים, בהם בין היתר אלי קידר ואוריאל מירון, וזכו לתשומת לב מיוחדת בתקשורת ובמערכות אכיפת החוק. חלקם כללו תכנים סדיסטיים, תיאורי מין ואלימות יוצאי דופן של נשים נאציות שהתעללו מינית ופיזית בשבויים בריטים ואמריקנים

97 הביטוי Stalag מבוסס על הביטוי הגרמני *Stammlager*, מחנה שבויים. בזמן המלחמה אף מחנות ריכוז והשמדה כונו בשם זה. באנגלית פורסמו ספרי 'סטאלגים' רבים שרובם לא כללו תיאורי מין ואלימות סדיסטית. הסרט של הבמאי בילי ויילדר וההצגה שהומחזה בעקבותיו, *Stalag 17*, והסרטים הבריחה הגדולה והצלב השביעי הפכו את הסוגות לפופולריות בארצות הברית בשנות החמישים. בעקבות הספרים נוצרה בשנות השבעים סוגת סרטי פורנו המתארים יחסי מין, שליטה, סאדיזם והתעללויות בידי מפקדי ומפקדות מחנות שבויים גרמניים בשבויי מלחמה. הסרטים הפופולריים בסוגה זו היו: *Love Camp 7*, 1976; *Salon Kitty*, 1974; *Ilsa, She Wolf of the SS*, 1973; *Fraulein Without a Uniform*, 1968. נוסף עליהם יצאו, ועדיין יוצאים, משחקי וידאו ומשחקי קופסה העוסקים בהווי הסדיסטי במחנות השבויים הגרמניים. על התופעה ראו: Eva Kingsepp, 'Hitler as Our Devil?', in: Maartje Abbenhuis-Ash and Sara Buttsworth (eds.), *Monsters in the Mirror: Representations of Nazism in Post-War Popular Culture*, Praeger, New York 2010, p. 30; Gavriel Rosenfeld, 'The World Hitler Never', in: Idem, *Alternate History and the Memory of Nazism*, Cambridge University Press, Cambridge, MA 2005; Daniel H. Magilow et al. (eds.), *Naziplotitation: The Nazi Image in Low-Brow Cinema and Culture*, Continuum, London 2012. בהקשר זה יש לזכור את השפעת ספריו של יחיאל דינור (ק. צטניק), בעיקר *בית הבובות*, על הארוטיזציה בספרות השואה. על השפעת כתיבתו של ק. צטניק על ספרות ארוטית שעסקה בשואה ובכלל על עירום ומין בסרטים ובספרי זיכרונות שעוסקים בשואה ראו לאחרונה: Annette F. Timm (ed.), *Holocaust: History and the Readings of Ka-Tzetnik*, Palgrave, London 2018. נתנו שאול פרידלנדר בספרו *קיטש ומוות: על השתקפות הנאציזם*, כתר, ירושלים 1985, ובעיקר Susan Sontag, בשני מאמריה הנודעים על המשכיכה לפשיזם והדמיון הפורנוגרפי: 'Fascinating Fascism', *Under the Sign of Saturn: Essays*, Vintage, New York 2002, pp. 94-111; Idem, 'The Pornographic Imagination', *Partisan Review*, 34, 2 (1967), pp. 56-80. במאמרה על הדמיון הפורנוגרפי טוענת סונטג שישנם ספרים פורנוגרפיים בעלי ערך, ספרים שהם מסע ספרותי ייחודי, שבהם ניכרים 'ניכור האדם מעצמו' והבניית זהות נשית עוצמתית (עמ' 54-56). בדיון על ספרות פשיסטית (שאינה פורנוגרפית) טוענת סונטג שייצוגים אסתטיים פשיסטיים מחפצנים את האישה, מעצימים את הגבר ומביאים לספרות קיטשית. פרידלנדר מחדד הבחנה זו בספרו *קיטש ומוות*. לדבריו נוצר רטט מיני עת הצופה מביט בייצוגים החזותיים הנאציים (סמלים, מצעדים, סרטי מלחמה, כנסים, מצעדי לפידים). השילוב בין רגש ארוטי לכוון יוצר קיטש בעל כוח משיכה אדיר.

במחנות שבויים גרמניים, 'סטאלגים', כפי שנקראו. אחרים עסקו במחנות שבויים יפניים או צפון קוריאניים. מספר קטן של ספרונים, למרות שמם ה'סטאלגי', עסקו בגרמניה הנאצית או בגרמניה שלאחר המלחמה וכללו תיאורים אלימים, אך השילוב בין מין, אלימות ומחנות שבויים נעדר מהם. אפשר בבטחה לשייכם לסוגה 'אהבה וחיים', שכן הם כללו סיפורי אהבה מתובלים בסצנות מיניות, בין קצינים גרמנים לסוכנים חשאים בריטיים או סיפורי ריגול המתרחשים על אדמת גרמניה.⁹⁸ אך מרבית הספרונים, שפנו בעיקר לקהל הגברי, שילבו השפעות רבות ומגוונות, עקיפות וישירות, החל בשמועות על שומרות מחנות ריכוז נאציות, אלזה קוך וארמה גרזה מברגן בלזן ובוכנוולד, שהתעללו מינית באסירים, דרך פנטזיות מיניות גבריות בהשפעת מסורת פופולרית גרמנית ארוכת זמן המכונה Weiberherrschaft ('שליטת האישה') שייתכן שחדרה לישראל בעקבות העלייה הגרמנית בשנות השלושים,⁹⁹ ועד לכתבי עת אמריקניים סקסיסטים כ-*It's a Man's World, Man's* *Story*, שאפשר היה לרכשם בקיוסקים בתל אביב. השפעות נוספות היו סרטי בריחות של טייסי בעלות הברית ממחנות שבויים גרמניים, עובדות ממשפט אייכמן ובעיקר ממשפטי

כריכת הספר *It's a Man's World*

שומרי המחנות הנאציים שהחלו להישמע באותם ימים בבתי המשפט במערב גרמניה, ולבסוף חוויות גבריות שעברו הכותבים בצבא הישראלי. תת הסוגה הסטאלגית בישראל הייתה חלק מתופעה רחבה יותר בעולם המערבי שחסה בצל המלחמה הקרה והפחד מאסון גרעיני. האווירה במערב בתחילת שנות השישים, כולל ישראל, עת התפרסמו מרבית ספרוני הסטאלג, הייתה של הסרת טאבו בשיח על גרמניה הנאצית. הפרנויה המערבית בעיקר בשנת 1962, במהלך משבר קובה, הולידה ספרות אימה פופולרית ופרסומים פופולריים רבים המשלבים תיאורי מין וסאדיזם בעיקר מצד קומוניסטים, רוסים וסיניים.

נוכחותה של התרבות האמריקנית בישראל, שהחלה בשנות החמישים, גברה בשנות השישים.¹⁰⁰

ספרות הסטאלג בישראל הושפעה ממגזינים לגברים בארצות הברית, ששילבו בסיפוריהם אלימות, סדיזם ומין. חלק מהדמויות היו לבושות מדים נאצים ומילאו תפקידים של

98 לדוגמה, מייק לונגשוט, בתולדות הריין, ים סוף, תל אביב 1962; ויקטור בולדר, פראולין שולין, ים סוף, תל אביב 1962. עטיפות שני ספרונים אלה מציגות סאדיזם מיני נאצי, אך הטקסט תמים יחסית. פראולין שולין הוא ספר הסטאלג היחיד שבו נזכר היטלר. ראו: שם, עמ' 135-136.

99 על הסוגה הגרמנית 'שליטת האישה', ראו Alfred Kind, *Die Weiberherrschaft in der Geschichte der Menschheit*, Bd. 1-4, Albert Langen, Leipzig 1930.

100 שיניבלט, 'נוף ילדות קצת אחר'; הנ'ל, 'לתפוס אמריקה'.

כריכת הספר True Men

כריכת הספר סטאלג 13

שומרים במחנות ריכוז.¹⁰¹ איורי הסטאלגים הישראליים הועתקו מן האיורים האמריקניים (ראו עטיפת הספרון *The Breakout from Nazi Bitch Camp 1034* בסדרת הספרים *True Men Stories*, שהועתקה במדויק בידי מעצב ישראלי לספר *סטאלג 13*).¹⁰² הספרון המפורסם ביותר בסדרה, הייתי כלבתו של קולונל שולץ, והמשכו, הייתי כלבתו הפרטית של קולונל שולץ, שזוהת מחבריהם אינה ידועה בוודאות עד היום, הם דוגמה בולטת, נועזת ופרובוקטיבית לספרות זו. השפעה והשראה נוספים לטקסטים שבהם מככבות נשים מיניות ואכזריות מבוססים על הווי השירות הצבאי הישראלי של המחברים, ששעתקו לספרוני הסטאלג עולם דימויים והתבטאויות מיחידותיהם.

אלי אשד סבר כי עלילת הספרון הייתי כלבתו הפרטית של קולונל שולץ הייתה שונה מכל סטאלג אחר שנכתב מעודו, ולמעשה הפך את הסיפור הסטאלגי הקלאסי, העוסק לרוב בהתעללות קבוצת נשים דומיננטיות בזכרים שבויים, על פיו. זהו סיפור שהוא גם הרבה יותר ריאליסטי. הוא תיאר את סיפור התעללותו המינית הסדיסטית של קצין נאצי בצרפת הכבושה בצרפתייה צעירה. התעללות זאת כוללת כפייתה להשתתף באורגיות מזוועות

101 Adam Parfrey, 'It's a Man's World: Men's Adventure Magazines', in: Idem (ed.), *The Postwar Pulp*, Feral House, New York 2003. השפעה אפשרית נוספת היא סדרת קולאז'ים משנת 1959 של האמן ניצול מחנה בוכנוולד בוריס לורי, *Railroad Collage* ('קולאז' מסילת הברזל). שבו יצר דימויים ששילבו תמונות זוועה של גופות עירומוות מתאי הגזים בבוכנוולד עם תמונת אישה ערומה מלוחות pin ups בניו יורק של שנות החמישים. לא מצאתי מידע על התקבלות הדימויים בישראל בשנות השישים, אולם לתנועת No! Art Movement שהקים לורי באותן שנים, ואשר יצרה אמנות אוונגרדית בועטת ורדיקלית, הייתה השפעה על כמה אמנים ישראליים.

102 פינצ'בסקי וברנד, 'סטיות שואה'.

המתוארות בפירוט חסר תקדים בספרות בשפה העברית, כבילתה הקבועה בשרשרת ברזל וכליאתה עם כלבו האימתני של הקולונל. הקולונל מתייחס אליה כאל 'כלבה' לכל דבר. במהלך ההתעללות האישה יולדת תינוק לקולונל. הפרקים האחרונים של הסיפור מתארים את נקמתה הזוועתית של האישה, שלוכדת את הקצין בכוחות עצמה אחרי המלחמה ולאחר חיפוש רבים, ומשיבה לו כגמולו ובאכזריות מקבילה. היא כולאת אותו, ככול בשרשרת ברזל, כפי שעשה לה במשך חודשים רבים, ולבסוף הורגת אותו.¹⁰³

'עכשיו תראה שולץ ידידי', אמרתי, 'כי ככלות הכל הצלחת להפכני לכלבה' [...]. שולץ הביט בי בעיניים מזרות אימה, אבל בטרם הספיק לומר מילה, הסתערת עלי, הצמדתי את שיני לגרונו ונשכתי את גרונו משל הייתי כלב המבקש לחסל אדם. חשתי את הדם הפורץ מעורק צווארו וממלא את פי, אך משום מה היה לדם זה טעם גן עדן [...]. הנפתי את השוט. 'לנבוח' פקדתי בגרמנית 'לנבוח אבל מיד!' הקולונל לא היסס ופתח בנביחות עלובות.¹⁰⁴

תיאורי אימה ומין סדיסטי אפיינו גם ספרי סטאלג אחרים, כגון **סטאלג 13**, ראשון ספרי הסטאלגים בישראל, שנכתב בתחילת משפט אייכמן בשנת 1961 בידי אלי קידר (בשם העט מייק באדן, שהוא אף שמו של הטייס האמריקני השבוי) ושופע תיאורי אימה וסאדיזם. 'נקבת הס"ס' [...] הושיטה את קת מגלבה ונגעה במבושיו של מקפרסון הלוהט כאייל מיוחם. מקפרסון ילל תוך הנאה כאשר קת המגלב חיככה את מבושיו'. ובמקום אחר בספר: 'סאלי קשרה את השקיק במהירות סביב לירכיו. רק אז הוא צעק [...] במלא גרונו [...] שהשקיק הכיל צרעות'.¹⁰⁵ במידה מסוימת אפשר לנתח את תיאורי היחסים בין שומרות המחנות הנאציות לשבויים ואת הדינמיקה הפנימית בין השבויים כמשקפים את התרבות הצבאית שהכירו המחברים מהווי הצבא הישראלי.¹⁰⁶ הספרונים נכתבו על גברים בשנות העשרים והשלושים לחייהם ששירתו בצבא הישראלי בתחילת שנות החמישים ואולי אף בפלמ"ח. תיאורי השומרות בספרות הסטאלגים דומים לאופן שבו חיילים רואים נשים לוחמות (**סטאלג 13**, עמ' 68, 79; **סטאלג קשי עורף**, עמ' 60; ו**סטאלג 'הזאבות'**, עמ' 144, 161). 'שדי השומרת הנאצית הם

103 ראו בבילוג 'המולטי יקום של אלי אשד'.

104 מוניק דה לה טור, **הייתי כלבתו הפרטית של קולונל שולץ**, נרקיס, תל אביב 1963, עמ' 45.

105 מייק באדן, **סטאלג 13**, ים סוף, תל אביב 1961, עמ' 108, 131.

106 על רעיון זה אני מבקש להודות ליפתח אשכנזי, שכתב עבודת סמינר בהדרכתי בסמינר למצטיינים בבית הספר להיסטוריה, בנושא הקשר שבין ייצוג הנשים בספרי סטאלג לשינוי המגדרי בישראל. חלק מן הציטוטים המובאים כאן לקוחים מעבודתו. הספרים הנסקרים כאן הם: באדן, **סטאלג 13**; הנ"ל, **סטאלג קשי עורף**, ינשוף, תל אביב 1963; מייק לונגשוט, **סטאלג 'הזאבות'**, ים סוף, תל אביב 1963; הנ"ל, **הרצח בסטאלג**, ים סוף, תל אביב, 1962; הנ"ל, **אנשי הגסטאפו כולם**, ים סוף, תל אביב 1964; ראלף בוצ'ר, **בחזרה לסטאלג 13**, ים סוף, תל אביב 1962; מוניק דה לה טור, **כלבתו של שולץ**, ים סוף, תל אביב 1962. הוצאת ים סוף נקראה גם הוצאת עזרא נרקיס, שהדפיסה ספרונים רבים בסוגת הסטאלגים.

הנשק האישי שלה. הירכיים העבות הן סימן לרצחנות. השומרת ללא חזייה היא הנועות מכולן, העכוז הנשי החטוב מתחת למכנסי רכיבה גורם לנעימת מבטים מצד השבויים 'החרמנים' (סטאלג 13, עמ' 68). החוויה הגברית המשותפת של חיילים בכל הצבאות, ודאי בצבא הישראלי הצעיר, היה חפצון האישה והמבט המיני. בשירי יחידות צבאיות, בציורים מיניים, בשיחות מדורה, מופיעות החיילות כאובייקט מיני, לעתים מאיים ('המפקדת') ולעתים מתמסר ('הפקידה הפלוגתית').¹⁰⁷ ליאורה שיאון מוסיפה קטגוריה נוספת, 'המפתה': אישה הנתפסת כאובייקט מיני שהגברים מתחרים על שירותיה.¹⁰⁸

התשוקה לאישה הנועות, הלוחמת, המשלבת מיניות בוטה עם לחימה מסוכנת, היא פנטזיה מקובלת בקרב חיילים ביחידות קרביות וביחידות עורף.¹⁰⁹ הנשים בהווי הגברי הצבאי וייצוגיהן בספרי הסטאלג הן מלאות תשוקה ואי אפשר להביאן לסיפוק מיני ('אחר צנחה על משכבה וקיללה בזעף, מתוך שלא באה עדיין לידי סיפוק מלא', סטאלג 13, עמ' 108). חרדתו של החייל שמא 'לא יעמוד לו או אוננו המיני, שמא לא יתפס כגבר ולא יספק את החיילת או חברתו בעורף',¹¹⁰ אף היא מקבלת ביטוי בספרי הסטאלג. בסטאלג 13 מביטים השבויים באיברי המין שלהם ושל חבריהם במסדר וחוששים מתגובת השומרות ה'מורעבות' למראה איבר מין מושפל (עמ' 63). לבסוף, ההתעללות בנשים אסירות ואינוסן, בין שהיו אזרחיות או חיילות מצבא אויב לעתים מאותה יחידה, מקובלים בתרבות הצבאית הגברית. את האישה יש לכבוש מינית ואף מטפורית, ושמה ואברי גופה משמשים שמות קוד לאתרי לחימה במפה.¹¹¹ ברוב ספרי הסטאלג ישנו היפוך תפקידים. האישה אונסת את הגבר באיומי נשק, שוט, ועינויים קשים וסדיסטים. 'צריחת התענוג שהפיקו גרונותיהן של כלבות הס"ס צמאות הדמים מנשימתם השורקנית ואנחות הכאב של השבויים' (סטאלג קשיי העורף, עמ' 40); 'השוט חרץ בו רצועות דם [...] יום אחד עוד אניח את ידי על נקבה זו [...] אאנוס אותה בכידון מלובן' (סטאלג 'הזאבות', עמ' 90); 'גוסטב נדהם מן התקיפות בה אמרה את דבריה [...] כשלפתע נכנסה לחדרה [...] בידיה צרור חבלים ומסיכת עור משוונה' (הרצח בסטאלג, עמ' 101); 'הוא היה חולם עליה בלילות [...] כובלת אותו באזיקים ומצליפה בו בשוט [...] תולה אותו ברגליו על התקרה ופושטת את עורו בעודו חי' (אנשי הגסטאפו כולם, עמ' 125).

אסיים חלק זה בחוויה הגברית הצבאית החשובה ביותר, אחוות הלוחמים. בכל ספרי הסטאלג מוצגים השבויים הבריטיים והאמריקנים כנאמנים לחבריהם. הם מטפלים בשבוי שנאנס בידי השומרת הסדיסטית: 'שפשפו את גופו ועיסו את שריריו' (סטאלג 13, עמ' 96);

107 על שירי יחידות צבאיות והרמזים המיניים בהם, ראו: חיה מילוא, 'שירים מדברים: זהות, מגדר ואידיאולוגיה בשירי חיילים וחיילות ישראלים', עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, חיפה 2010, פרק 5.

108 ליאורה שיאון, דימויי גבריות אצל לוחמים: השירות בחטיבות חיל הרגלים כמקס מעבר מנערות לבגרות, מרכז שיין למחקרים במדעי החברה, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 1996, עמ' 84.

109 שם, עמ' 73-74.

110 שם, עמ' 79.

111 שם, עמ' 79, 90.

'הוא ישאר כבול לגדר עד שקיעת השמש. רחש מחאה עבר בקרב חבריו השבויים' (בחזרה לסטאלג 13, עמ' 86). לעתים הם מגלים משיכה ארוטית לחבריהם הסובלים או שדרים עמם באותו צריף (סטאלג 13, עמ' 19). אף ה'שטינקר היחידתי' מופיע בספרי הסטאלג והוא עובר 'זובור' בידי חבריו לצריף. 'הנח לי לצאת, הצטרח ברט [הבוגד] באימה. הנח לי לצאת לכל הרוחות [...] מישהוא זינק ולפת את גרונו של ברט המשתולל. ברט חירחר ונחנק' (סטאלג קשיי העורף, עמ' 58). לבסוף, הם בורחים יחד מן המחנה ונשארים יחד למרות הידיעה שסיכוייהם לשרוד כקבוצה קלושים ('להפקיר את הומברג, פירושו להפקיר את שאר הסיירים' (בלבתו של שולץ, עמ' 175).¹¹²

הדמויות והמרחבים שבהם פועלים ספרי הסטאלג לקוחים מעולם הדימויים שרווח בישראל ובעולם בשנות החמישים על הגרמנים, הנאצים והס"ס. סוזן סונטג טוענת שכוחו של הנאציזם היה בשילוב של כוח, עצמה, מוות ואסתטיקה. לאחר המלחמה שימש הנאציזם כדימוי של כוח, תשוקה ואסתטיקה. יתר על כן, סונטג ואחרים טוענים כי קיימת זיקה טבעית בין הנאציזם לסאדו־מזוכיזם. יחסי אדנות-שעבוד המלווים בלבוש אסתטי מאיים אך גם מושך (מדי הס"ס השחורים), יצרו פנטזיות מיניות לא רק בקרב בני התקופה אלא אף בקרב החברות שחו את השעבוד הנאצי.¹¹³ דימוי זה בולט בספרי הסטאלגים. דימויים נוספים שמופיעים בהם נלקחו מספרי זיכרונות של ניצולי מחנות שהחלו להתפרסם בשנות השישים. חנה לוי־הס, אסירת ברגן בלזן, תיארה בספרה את התנהגותה של שומרת שהכניסה עצמה להתקף זעם תיאטרלי, פולטת קריאות אימה ומכה אסירים באכזריות. השומרת כונתה בפי האסירות 'עכבר אפור', כבדיחה על 'ופייה הצונן'.¹¹⁴ גם בקרב בני נוער ישראלים בלטו דימויים אלה.¹¹⁵

הסטאלג הטיפוסי מציג דמות אישה נאצית, שומרת מחנה ואשת ס"ס בולטת ביופייה ובאכזריותה. היא בדרך כלל בלונדינית, איבריה שופעים ולובשת מדים שחורים. כפי שמציינת סונטג במאמרה, הניגוד בין החזה השופע והשיער הבלונדי למדים השחורים יוצר אישה שהיא מושא תשוקתם של גברים. בסטאלגים גברים אלה הם השבויים ('אולם פלג גופה העליון נותר מעורטל ובלט בלבנוניותו לעומת צבע המכנסיים', סטאלג 33, עמ' 148).¹¹⁶ הדמויות הנאציות הגבריות, ובעיקר הנשיות, הן בעלות תאווה מינית יצרית שמבקשת

112 דני קפלן, דויד, יהונתן וחיילים אחרים: על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות בצה"ל, הקיבוץ המאוחד, תל אביב 1999.

113 Sontag, 'Fascinating Fascism'; Dagmar Herzog, *Sex after Fascism: Memory and Morality in Twentieth Century Germany*, Princeton University Press, Princeton, NJ 2005

114 חנה לוי־הס, יומן ברגן בלזן, הוצאה פרטית, תל אביב 1963, עמ' 58. נכתב במקור ביומן ב-6.11.1944.

115 גיזלה ויינברג (כיתה י'), 'גרמניה הרגש והשכל', בתוך: הד נעורים: עלון כפר נוער נעורים, חוברת סיום תשכ"ה, עמ' 12: 'גרמניה ארץ הבלונדינים, צחוק של גרמני צחוק של חיה על כוס יין וויסקי עם נשים עם בילויים'.

Sontag, 'Fascinating Fascism', p. 102 116

לכוא על סיפוקה, בדרך כלל באופן פרוורטי. הסאדיזם והאכזריות שעליהם עמדנו תורמים להצגת המיניות הנאצית כסוטה וחייתית. בתרבות הישראלית הדבר תרם לסילוק המיניות מן הקונסנזוס הישראלי, שאופיין בפוריטניות באותן שנים. מנגד, תיאורי המיניות הנאצית הזינו פנטזיות מיניות על שבירת איסורים חברתיים.

עמדנו על ההשראה ששימשו דמויות כאילוה קוך ואירמה גרזה לכותבי הסטאלגים. **בסטאלג 13** מוצגת ברטה הובר, אשתו של קורט, מפקד המחנה, הנוהגת לפשוט את עורן של חיות ולהכין מהם אהילים או להניח אותם על פני אסירים. בספר **השבויים לא זעקו** מופיעה אילוה קוך בשמה המלא. **בסטאלג בנות השטן** מככבת בת דמותה של אירמה גרזה מברגן בלזן. כל הופעה שלה בתחומי המחנה גוררת גל אלימות (**סטאלג בנות השטן**, עמ' 63).¹¹⁷ הדמויות השטוחות מאפיינות את רוב הספרונים, אולם יש כמה יוצאי דופן. בספרון **בסטאלג 217**, לילי מטרניך, צעירה משועממת, יפה וחושנית שאינה אוהדת את התנועה הנאצית, מחפשת עבודה ומתקבלת למחנה שבויים 217. היא לומדת כיצד להתענג לא רק ממין אלא אף מאכזריות. לילי מתאהבת בטייס האמריקני ויקטור בולדר (זהו גם שמו של מחבר הספר, כנראה פסבדונים של אוריאל מירון) 'שמתחיל לגלות את הנפש העדינה והיפה המסתתרת מתחת למעטה הזאביות הנאצית' (**בסטאלג 217**, עמ' 127). בנפשה של לילי מתפתחים קונפליקטים: רכות כנגד סאדיזם, תשוקה ומיניות לעומת שיקולים קרים ורציונליים. בסופו של הסיפור, כאשר עליה לשפוך חומצה על אהובה הטייס, אין היא מסוגלת לעשות זאת. 'או את, או הוא, אמרה לה המפקדת, ועשי זאת מהר' (עמ' 190). לילי בוחרת לשפוך את החומצה על פניו אך לא על עיניו, בידיעה שאת הפנים ניתן יהיה לתקן. לאחר המעשה 'התעלף ויק, וגם לילי התעלפה' (שם).

לצד לילי מטרניך, הסובלת מפיצול אישיות, מוצגים גרמנים לא פעם באור חיובי. קרל שטיבל, הטייס הגרמני שהיטלר הוציא להורג את אביו ושני אחיו (**סטאלג 217**); מריאנה, הרופאה הגרמנייה העוזרת לטייס בריטי פצוע (**סטאלג הרעבות לנקמה**); אירנה, האחיות הגרמנייה ששלחה נשים חולות למוות 'ביודעה כי כך את מצילה, אולי, אשה שסיכויי ההחלמה שלה טובים יותר' (**סטאלג 33**); קלמנט, קצין גרמני במחנה שבויים המרחם על אסירות הקבורות באדמה ומנסה להצילן, 'כשרק ראשיהן המכוסים ריבה אדומה בולטים החוצה ונמלים שחורות בעלות רגליים דקיקות ו'צבתות טרוכים' [כך במקור] וחזקות מכרסמות את פניהן (וידוי אישי: הייתי מפקד **סטאלג**); ולבסוף גוסטב, מרגל כפול, כפילו של גנרל אוברהויזר ומאהבה של אשת הגנרל, מנסה להציל את הטייס אלברט פורד הכלוא בסטאלג 14 (**הרצח בסטאלג**).¹¹⁸

117 באדן, **סטאלג 13**; רוי אדמס, **השבויים לא זעקו**, עוז, תל אביב 1963; הנ"ל, **סטאלג בנות השטן**, עוז, תל אביב 1963. ראו תיאור דומה, אמנם ללא קשר לגרזה, אצל לוי-הס, **יזמן ברגן בלזן**, הערה 114.

118 ויקטור בולדר, **סטאלג 217** (תרגם א' רודן), ים סוף, תל אביב 1964, עמ' 58; הנ"ל, **סטאלג 33**, ספרי כיס, תל אביב 1963, עמ' 79; קולונל מרטין רוזנברג, **וידוי אישי: הייתי מפקד סטאלג**, נרקיס, תל אביב 1963, עמ' 101, 112; מייק לונגשוט, **הרצח בסטאלג**, ספרי כיס, תל אביב 1962, עמ' 125.

תופעת ספרוני הסטאלגים בהקשר הישראלי עדיין מחכה לניתוח מוסמך ומקיף בהיבטיה הסוציולוגיים והפסיכולוגיים. הנה כמה נקודות חשובות, שלא ארחיב עליהן כאן. לפי ההסבר המקובל קשורה הסוגה בעיקר לניצני הדיון בזיכרון השואה וליחס לגרמנים ולגרמניה באותן שנים: משפט אייכמן, הרושם שהותיר על הציבור הישראלי ובעיקר על בני נוער, דימוי היהודי החדש, הצבר מול היהודי הגלותי וההתנערות מן הגולה שהלכה 'כצאן לטבח', שאלת היחסים עם 'גרמניה האחרת', ולבסוף התמודדות מוקצנת וסוטה עם התיאורים מעוררי החלחלה שהובאו בעיתונות הישראלית ממשפטיהם של שומרי מחנות הריכוז וההשמדה בגרמניה ומפקדיהם.¹¹⁹ לצד זה יש להזכיר אף את הרצון לשבור טאבוים מיניים בחברה שמתחילה לסגת מאופייה הפוריטני, הזדהות עם דומיננטיות נשית לצד פחד ממנה ורצון להשאיר את השליטה בידיים גבריות, חוויות השירות הצבאי והקשרו המיני אצל כמה מן המחברים והשפעת סרטים, עיתונים וספרוני פאלפ אמריקנים שהחלו לחדור לשוק העיתונות הישראלי בקצב הולך וגובר מסוף שנות החמישים. אתעכב על כמה מן ההסברים הללו.

ההסבר הלאקאניאני טוען כי הזדהות עם הרוצח והתלכדות המבטים בין הרוצח לקרבן יוצרת התענגות פרוורטית עבור המביטים או הכותבים על מעשה הרצח. 'סטייה סאדיאנית' קורא לכך לאקאן, בספרו **קאנט עם סאד** המצוטט אצל סלבוז' ז'יז'ק. בהסברו של ז'יז'ק לסטייה הסאדיאנית של לאקאן, הפרוורט מענה את המקרבנים בשמם של הקרבנות, כמשרתם הנאמן שמוציא לפועל של רצונם. זהו המיסטיקן ה'גברי' שבהתלכדות מבטו עם זה של הרוצח מעניק לעצמו עמדת כוח, 'נקודת ראייה של אלוהים', ומבטיח השתתפות בהתענגות פרוורטית. במקרה של ספרי הסטאלגים, המחברים הישראלים, רובם המכריע גברים ששירתו בצבא ואולי אף לחמו בו, יוצרים פרוורסיה שבה מבטם מתלכד עם מבטן של שומרות ומפקדות המחנות הנאציות, נהנה ומזדהה עמן. לצד זאת הם ה'מיסטיקנים הגבריים' שלא רק נהנים מן הסקס הפרוורטי שהם ממציאים ומאמצים, אלא אף מבייחיים לעצמם עמדת כוח שהייתה חסרה להוריהם הביולוגיים או לכלל אסירי המחנות היהודיים שהלכו 'כצאן לטבח'.¹²⁰

הסבר פסיכולוגי-לאקאניאני זה יכול אולי להסביר את המניעים של קבוצת ישראלים צעירים, שהוריהם חוו את השואה בצורות שונות ואשר הייתה בהם סקרנות למה שהתרחש במחנות. ניצה בן-ארי מציינת בצדק כי '[בכל ההסברים הפסיכולוגיסטיים] וודאי יש גרעין של אמת, ושלובם בהקשר היהודי-ישראלי נותן תמונה מקיפה, ואולם עדיין אינו מסביר

119 פינצ'בסקי וברנד, 'סטיות שואה'. ראו ניסיון שכזה אצל עומר ברטוב, 'קישט וסדיום בפלנטה של ק. צטניק: נוער מדמיין את השואה', **אלפיים**, 17 (תשנ"ט), עמ' 148-175. במקום אחר משער ברטוב כי רבים מקוראי הסטאלגים התגייסו והיו חיילים קרביים. חוויית הקריאה בסטאלגים תרמה להתמודדותם עם גבריותם וחובתם להיות אכזריים כאויביהם, ומנגד עם היותם דור שני לניצולי שואה, שנועד להגן על שארית הפלטה. Omer Bartov, *Mirrors of Destruction: War, Genocide, and Modern Identity*, Oxford University Press, Oxford 2000, p. 281, n. 103

120 ז'יז'ק, **התבוננות מן הצד**, עמ' 112-113.

הכל'.¹²¹ אכן, לא נראה לי שיש לייחס את התופעה רק להקשרה הגרמני-השואתי, אלא גם לפריחתה של סוגת ספרי הפורנוגרפיה באותן שנים ולמאבק בו. שבירת טאבואים בחברה פוריטנית מאפיינת את סוגת 'מין ומוות'. כפי שראינו, התיאורים הסדיסטיים ולעתים ה'סוטים' אפיינו לא רק את ספרוני הסטאלגים, אלא גם חוברות רבות אחרות ללא ההקשר הנאצי. בן-ארי מכנה את התופעה 'מתרגמים מן המחתרת', 'תרבות המונים בפריפריה' ו'תרבות אנטי צברית'. לטענתה רק בשוליים, במחתרת ובפריפריה התרבותית יכלה לצמוח ספרות עם תיאורי אימה ומין כה נועזים.¹²² ולבסוף ולצד כל אלה, ספרות הסטאלגים משקפת את הבלבול שהיה קיים בארץ באותן שנים בהבנת הנאציזם וגרמניה שלאחר 1945. מחד גיסא משפט אייכמן עורר אימה ופחד, מאידך גיסא 'גרמניה האחרת' נתפסה כמקום לגיטימי לתיירות, לקשרי מדע ולתרבות, וכמובן ליחסים דיפלומטיים. חומות הפוריטניות הישראלית שהחלו להיסדק באותן שנים אפשרו יצירתו של חומר פורנוגרפי אלים המיוחס לעם ומדינה שהם גם אויבים וגם ידידים, בעלי מוסר ותרבות מפחידים שאפשר לפרוק עליהם איסורים חברתיים ופנטזיות מצמררות.

על פסילת הספרים: הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה

הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה הוקמה ביוזמת משרד החינוך לאחר המלצה של ועדת הכנסת לחינוך ותרבות בתחילת שנות השישים, על בסיס וולונטרי.¹²³ היא החלה לפעול רשמית בשנת 1964. מנהל משרד החינוך, חנוך רינות, ושר החינוך, זלמן ארן, פנו לשורה של אישי ציבור העוסקים בחינוך ובבני נוער כגון יונה כהן, מנהל שירות הנוער במשרד הסעד; חדוה איש שלום, מנהלת בית הספר ארלוזורוב בירושלים; רות סטנר, היועצת המשפטית של משרד החינוך; מבקר הספרים שלום קרמר; הסופר ואיש החינוך, יוסף ולק, שהיה אף ממלא מקום ראש הוועדה ולאישים נוספים מעולם הספרות והחינוך, והזמינו אותם להצטרף לוועדה. לצדם היו בוועדה אנשי חינוך, מבקרי ספרות, מתרגמים וסופרים כאהרן מגד, עזריאל אוכמני וגבריאל שקד, שחלקם כיהנו תקופות קצרות וחלקם הוזמנו כיועצים לישיבות מסוימות. בראש הוועדה עמד יוסף מלקמן, מנהל מרכז ההסברה וראש מנהל החינוך במשרד החינוך.¹²⁴ לוועדה לא הייתה סמכות חוקית לפסול ספרים או לפנות לבית משפט, אלא רק לחוות דעה על ספרים שהוגשו לה לעיון בידי אגודת המוציאים לאור בהתאם להסדר וולונטרי בין הוועדה לאגודה.

121 בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 161.

122 הנ"ל, 'מתרגמים מן המחתרת'; Idem, 'Popular Mass Production in the Periphery'; Ben-Ari, 'Popular Literature in Hebrew'.

123 א"כ, כנסת חמישית, ועדת המשנה בשאלת הנגע הקלוקל בספרות ובעיתונות, 24.1.1961.

124 24.6.1964, א"מ, גל-61060/15.

אגודת המוציאים לאור נדרשה למסור לוועדה לבדיקה ספרים ולהימנע מפרסומם אם ייפסלו. לוועדה לא ניתנה סמכות משפטית, פעולתה לא הייתה מעוגנת בחוק, סמכויותיה היו מוגבלות ולכן לא היה בכוחה לאכוף את החוק, אלא רק להמליץ או לבקש מהמשטרה או מבית המשפט לנקוט צעדים נגד מפיצים ומוציאים לאור. כך, לדוגמה, קבעה הוועדה כי הספר **היומן המיני שלי** משחית והפצתו אסורה על פי החוק. המוציאה לאור של הספר, חברת פה"ל, עתרה לבג"ץ וביקשה לצוות על הוועדה להימנע מלאסור על פרסום הספר. בית המשפט העליון, בראשות השופט משה זילברג, העמיד את המצב המשפטי על דיוקן. הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה כלל לא אמרה שהיא אוסרת על הפצת הספר. היא דייקה וכתבה ש'הפצתו אסורה לפי החוק, הווה אומר: יש כאן הפניה לסעיף 179 לפקודת החוק הפלילי, 1936, האוסר פרסום דברי תועבה'.¹²⁵

דיוני הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה והחלטותיה פורשים תמונה מעניינת של יחס הממסד לתופעה. יושב ראש הוועדה, יוסף מלקמן, התבטא בגנות הספרונים, ואף השווה אותם לספרו של היטלר, **מיין קמפף**, כשהוא רומז שהם משמשים סכנה לדמוקרטיה ולקיומה של מדינת ישראל.¹²⁶ אולם חברי הוועדה האחרים לא תמיד ראו כך את החומרה והסכנה שבספרונים. בדיון על הספר **הסטאלג המיוחד** טענה אחת מחברות הוועדה כי הספרון אמנם 'מכיל בתוכו כל הסממנים של ספרות סטאלג, עינויים ומין', ו'בוודאי לא היה לגשים במחנות השבויים אותו תפקיד שהמחבר נותן לשם גירוי', אולם עדיין 'יש צורך בהוכחה ממשית להשפעתו המזיקה של הספר ולא בהבאת התרשמות אישית. יש צורך שכל חברי הוועדה יקראו'.¹²⁷ בדיון על הספרונים **נשים בצבא הצרפתי ופאני, הבתולה ממונקו בר**, טענה אותה חברה כי 'למרות שיש בהם תיאורים לסביבים ואורגיות יש גם קטעי ספרות ותיאורים "ניטרליים" של אהבה [...] ולכן אין לאשר את פסילתו'.¹²⁸ בעקבות טענה זו נתנו חברי הוועדה את הדעת לא רק על אופיו הפורנוגרפי של הספר אלא אף על מושגי המוסר והצדק הטמונים בו. 'האם למען אהבתו מותר לו לגבור הרומן לרצוח, לשרף להשחית?'.¹²⁹ בכלל, כיצד אפשר להוכיח 'שבספרות זו יש משום השחתת הנפש?' בדיונים רבים אחרים נטען כי אף על פי שהוועדה יכולה להמליץ על פסילת ספר, 'תביעה זאת אינה מעשית ואין להגיש משפט כנגד מפיצי הספר', שכן כלל לא בטוח כי אלה ייענשו בידי בית המשפט.¹³⁰

125 בג"צ 237/65, פה"ל בע"מ נגד שר החינוך והתרבות, פ"ד יט (2) 648-649. על הדיון ראו: פנינה להב, 'חופש הביטוי בפסיקת בית המשפט העליון', **משפטים**, ז (1977), עמ' 375-422.

126 'נניח שהיינו יכולים בימי ריפובליקת וויימאר לאסור רק ספר אחד ושמו **מאבקו של היטלר**. האם לא היינו עושים זאת ללא כל נקיפת מצפון מתוך ראייה מפוכחת שעתידיים ששה מיליון יהודים ליפול קורבנות לרעיונות המופצים על ידי ספרות זו?', 6.1.1966, א"מ, גל-4854/16.

127 דיוני הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, 29.11.1964, 5.1.1965, שם, גל-1428/9.

128 10.2.1965, שם, גל-61060/15.

129 27.12.1964, שם, גל-1428/9.

130 ישיבת הוועדה, 6.1.1966, שם, גל-4854/16; כנ"ל, 25.1.1965, שם, גל-61060/15. בדיון בספר **זכרונותיה של נערת תענוגות** אמר יוסף ולק, חבר הוועדה: 'היה מקום למחוק מן הספר פרקי תועבה, אולם תביעה זאת אינה מעשית, ואין להגיש משפט כנגד מפיצי הספר [...] שכן לא תמיד כוז תצלח'.

העדפה אידיאולוגית מסוימת מתבטאת בהחלטות לאשר פרסום ספרי תועבה שהכילו אלמנטים מסורתיים, ערכי משפחה וקריאה להגשמת ערכים שמרניים. וכך המליצה הוועדה – לעתים לאחר דיון סוער – לאשר את פרסומם של ספרים רבים שלצד תיאורי מין הציגו עליה שבלונית, 'סוף טוב' במובן של חזרת גיבורי הסיפור למוטב, או תכנים שאפשר להגדירם כספרות יפה בעלת רמה מוסרית מסוימת. בדיון על הספר מולי רוק, הצדיק יוסף ולק את פרסומו מכיוון שלטענתו זהו ספר גבולי, שכן 'יש בו גם תיאורים יפים על מאבקה של נערה להשתחרר מחייה המנוונים'. חדוה איש-שלום טענה בדיון על הספר נשים בצבא צרפת, כי 'הספר אינו פורנוגרפי. אמנם מובאות בו [כך במקור] תיאורים לסביים, אך אין בספר שום תיאורים של יחסי מין. אין זו 'ספרות גדולה' אבל זו ספרות'. בדיון על סקסוס, ספרו הידוע של הנרי מילר, שנאסר לפרסום, טען עזריאל אוכמני כי הספר הוא 'ספרות גבוהה. יש בספר פרקים רבים מן הטובים בספרות'.¹³¹

בכמה דיונים השתתפה גם הנהלת שירות המבחן לנוער, שדעתה סתרה לעתים קרובות את דעת הוועדה. כך, לדוגמה, בשאלת התרגום לעברית של ספרונים פורנוגרפיים טענו אנשי שירות המבחן לנוער כי 'אין מניעה להפיץ את הספרון *Bordertown Lust* כיוון שהוא באנגלית [...] למרות האווירה המינית בה שרוי הספרון'. אם יתורגם, יש לאסור על פרסומו – כך חשבו פעמים רבות חלק מחברי הוועדה שלא ראו בספרונים באנגלית סכנה לנוער הישראלי, אשר ממילא 'לא שולט היטב בשפות זרות'. מנגד יש לאסור את הפצתם של הספרונים *Candy* (כי הוא משחית את המוסר), *Hotrod Sinners* והחששים (ספר שעסק בלסביות ישראליות) כי הם יכולים לפגוע ב'נוער, שאינו יציב נפשית' או בצעירים 'פרובלמטיים ונבוכים'. ככלל טענו אנשי שירות המבחן לנוער כי אף על פי שבחבורות רבות יש שחיתות מוסרית ועירום פרובוקטיבי, הרי באקלים החברתי הקיים, הרווי גירוי יצרי, מאבק משפטי 'ראה כדבר ללא פרופורציה, ולכן יש להסתפק בצמצום ההפצה על ידי המכס'.¹³²

הטבלה בנספח למאמר מסכמת כמה דיונים של הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה. הדיון והסיכום מעידים על ריבוי הדעות בתוכה, ועל הליברליות היחסית שהפגינו כמה מחברי הוועדה.¹³³ ייתכן שליברליות זו משקפת את האמביוולנטיות שביחסן של הקבוצות השולטות בחברה הישראלית לשינויים החברתיים-תרבותיים שחלו בה באותה תקופה.

131 ישיבת הוועדה, 6.1.1966, שם, גל-4854/16.

132 שמות הספרים בלועזית לא תורגמו לעברית בישיבות הוועדה. ראו: ישיבות הוועדה, 10.2.1965, 26.3.1965, 31.8.1965, 3.9.1965, שם, גל-61060/15. בדיון ב-18 ספרונים באנגלית נפסלו שלושה, שניים נדרשו לשינוי עטיפה והשאר עברו ללא התנגדות הוועדה. ישיבת הוועדה, 29.12.1964, שם, גל-4854/16.

133 ישיבות הוועדה, 4.1.1965, 15.9.1965, 25.1.1965, 26.1.1965, שם, גל-4854/16.

סיכום: תופעת 'ספרות התועבה' בתרבות הישראלית בשנות השישים

לקראת סוף שנות השישים שככו הוויכוחים על 'ספרות התועבה' וניכרה ירידה בהפצתם. ההחלטות המקלות של הוועדה המשפטית לעניין פרסומים פורנוגרפיים ושינוי החוק הפלילי הבריטי בנוגע לספרות זו, הקלו על המפיצים והקוראים לעסוק בהפצתם ובצריכתם ללא חשש מפני החוק. עם זאת, השיח בנושא זה התרחב למדיה אחרים כספרות יפה, טלוויזיה, קולנוע, תיאטרון, שירה ומוזיקה פופולרית, דבר שהקל על תרבות ההפצה והקריאה של ספרוני הכיס. פתרונות מרתקים יותר היו בשדות תרבות מכובדים שנצרכו באתרים מקובלים ולא בקיוסקים או מתחת למזון.¹³⁴ המתירנות המינית שפשטה בעולם המערבי והגיעה לישראל תרמה אף היא להנמכת להבות הפניקה המוסרית שאפיינה את העשור השני, שפגעה אף בתרבות 'מים גנובים ימתקו'. לבסוף, שינויים כלכליים הקשורים להפצת ספרים ועיתונים פגעו גם הם בשוק ספרים זה. בשנת 1967 דרשו חברות להפצת עיתונים ממוכרי הקיוסקים ודוכני העיתונים לשלם את מחיר ההובלה של העיתונים ממרכז ההפצה אל החנות. כתוצאה מכך עלו מחירי הספרונים וצריכתם פחתה.¹³⁵

תופעת ספרות הכיס הפורנוגרפית בשנות השישים, השיח סביבה בקרב הממסד והניסיונות למאבק בה משקפים את משבר הערכים שפקד את החברה הישראלית באותה תקופה ואת הפניקה המוסרית שנלוותה לו.¹³⁶ בעקבות העלייה ברמת החיים והשפע הכלכלי היחסי והתפתחה בישראל תרבות פופולרית לא רשמית שהייתה משוחררת מיומרות חברתיות ואמנותיות. לעומת היאחזותה של התרבות הרשמית בנורמות ישנות והגעגועים לימי החלוציות, הייתה התרבות החדשה מתירנית ומערבית יותר. נוצר פער בין בעלי התפקידים והמוסדות הרשמיים לגילויים תרבותיים בפועל, שלא עלו בקנה אחד עם הגישות הרשמיות. מכאן נבע הרצון להגביל, לאסור ולפקח על כל התפתחות תרבותית וחברתית החורגת מהנורמה. גם בתרבות הרשמית והממלכתית נוצרו בקיעים כאשר דור חדש של סופרים צעירים, 'דור המדינה', פנה לכתיבה שהושפעה מתרבות המערב בנושאים שלא עלו בקנה אחד עם הספרות המגויסת. איתמר אבן זוהר רואה בשנות החמישים גבול דיפוזי בתולדות התרבות בישראל, שבהן הלכה והתמעטה הזיקה לתרבות המזרח-אירופית, ולעומתה צמחה תרבות ילידית-מקומית, לצד התקרבות

134 ניצה בן-ארי כותבת על המצאת הרומן הפורנוגרפי הצברי בסוף שנות השישים בידי דן בן אמוץ. המונחים המיניים החדשניים לתקופתם בספריו והעובדה שיצאו בהוצאות ספרים מכובדות הקלו על מתן לגיטימיות חלקית לסוגה זו. כמו כן יש לציין את מחזותיו של חנוך לוין, את 'עלילות המין' של חברת 'לול' של אריק איינשטיין ואורי זוהר שהגיעו תכופות לעיתונות, את התעוזה ההולכת וגוברת בתיאורים מיניים בהעולם הזה, וכמובן את התרבות המינית שהביאו עמם המתנדבים מחוץ-לארץ. בן-ארי, דיכוי הארוטיקה, עמ' 311, 316.

135 ידיעון התאחדות הסוחרים הכללית והמעמד הבינוני תל אביב-יפו (מארס 1967), עמ' 2.

136 היילברונר, 'הוויקטוריאנים הישראלים'.

לתרבות האמריקנית.¹³⁷ רכיבים ודימויים מן התרבות האמריקנית הופצו בקרב צעירים ישראלים. חלקם אומצו במלואם, אחרים נקלטו בחלקם והשתלבו בדימויים ישראלים. כך, כפי שכותב חמי שיינבלט בסקירתו את תרבות ספרוני הכיס של 'טרזן' ו'ביל קרט', נוצרה הכלאה תרבותית בין הראשונים לאחרונים. האינדיווידואליזם האמריקני, הגיבור הפועל לבד ונשען על כוחותיו, נקלט והתמזג עם הקולקטיביזם הישראלי המקומי. 'אמריקה תוצרת ישראל, או ישראל אמריקאית'.¹³⁸

בעשור השני שררה בישראל פניקה מוסרית. גרמו לה תהליכים שאת חלקם הבאנו בתחילת המאמר, כגון עלייה בפשיעה בקרב צעירים, חלקם בני טובים ממוצא אירופי, ירידה בקריאת ספרות טובה, מיעוט קריאה בנושאים הקשורים להיסטוריה ולספרות של העם היהודי, משיכה לתרבות המערבית על שלל פיתוייה, התפתחותן של קבוצות וחבורות צעירים שהתארגנו מחוץ לתנועות הנוער ('חברה סלונית') ותופעות רבות אחרות שהדליקו נורת אזהרה בקרב 'דור ההורים'.

הדיון בספרות הפורנוגרפית שיקף את הפחדים ואת הדאגות לעתיד הנוער ולעתיד המדינה הצעירה. כבר ראינו כיצד ניסה יושב ראש הוועדה למלחמה בספרות תועבה, יוסף מלקמן, להשוות בין מיין קמפף לספרות הפורנוגרפית. גם הדיונים בוועדות הכנסת השונות היו אמוציונליים וניכרו במ חששות ממשבר הקריאה של תלמידי בתי ספר וצעירים. דיונים אלה עסקו לא רק בהגברת המוטיבציה ובעידוד קריאת ספרות יפה או מתורגמת, ספרות מסורתית או מודרניסטית. האיום שבחבורות ובספרוני התועבה, במיוחד בספרוני הסטאלגים, נתפס כחתיכה תחת קיומה של המדינה, כפי שמלקמן תיאר בהשוותו את ההשלכות מקריאת ספרות פורנוגרפית לנסיבות לעליית הרייך השלישי. אין ספק שהספרות הזאת ציינה את הסימנים הראשונים לקריאת התיגר על הזיכרון הממסדי של השואה בישראל ועל העיסוק בגרמניה הנאצית בתרבות הפופולרית ובזיכרון הלא-ממסדי הישראלי.

עם זאת ניכרו פרצות בחומת השמרנות והפוריטניות של הממסד. 'הוועדה למלחמה בספרות תועבה' אישרה לפרסום ספרים פורנוגרפיים רבים, ופרסומים רבים לא עלו לדיון. מתוך הטבלה המציגה את הדיונים וההחלטות על פרסום הספרונים עולה כי רבים אושרו מכיוון שתכניהם הציגו ממדים מוסריים שתאמו את הלכי הרוח של חלקים מהממסד בעשור השני. גם שם ניכרה פתיחות רבה להשפעות מערביות ולליברליזציה בחיי התרבות. היטיב לנסח זאת חבר הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, יוסף ולק, בדיון על הספר **סקסוס** של הנרי מילר, שנאסר לפרסום: 'איני מתנגד לתרבות המערב ורצוי כי הנוער ייחשף לצדדים מסוימים שלה, אולם לא דרך ספר זה'.¹³⁹ אישורם של ספרים שכללו מרכיבים

137 איתמר אבן-זהר, 'הצמיחה וההתגבשות של תרבות עברית מקומית וילידית בארץ-ישראל, 1880-1948', קתדרה, 16 (תש"ם), עמ' 165-189.

138 שיינבלט, 'לתפוס אמריקה', עמ' 160. ראו גם: יבלונקה, **ילדים בסדר גמור**, חלק ד.

139 ישיבת הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה, 15.2.1966, א"מ, גל-4854/16.

מסורתיים או ערכים שמרניים תאם את רוח שנות השישים כגבול דיפוזי בתולדות התרבות העברית.¹⁴⁰

השיח הממסדי על ספרות התועבה שיקף אפוא את הגישה האמביוולנטית של הממסד כלפי השינויים התרבותיים בשנות השישים בישראל שהתבטאו בתחומים כלכליים, פוליטיים וחברתיים שתוארו בתחילת המאמר. היה רצון להשתחרר מאווירת הפוריטניות, ההגשמה והחלוציות שאפיינה את חיי הישראלים עד אז, לצד חששות ופחדים מהחדש, מהלא־מוכר המאיים, המודרני, בעלי המאפיינים של הרוח החופשית. הניגוד בין הרצון לאפשר מידה של חופש, להימנע מאיסורים שאינם הכרחיים, ובין החשש מ'השפעות מוסריות' בלתי רצויות ומגרימת נזק לנפשו של הנוער הוא היבט חשוב באמביוולנטיות הזאת.

'האם ספרים יוצרים מהפכה – ולו רק מבחינה מוסרית?' שואל חוקר תרבות הקריאה רוברט דרנטון.¹⁴¹ כמה שאלות כלליות על חברה שבה נקראת ספרות שאינה 'מוסרית' עולות משאלה זו ומן המחקר שהוצג כאן: עד כמה משקפים דפוסי צריכה אלה שינוי בתרבות הקריאה בכלל ובדפוסי ההתנהגות המיניים של בני נוער וצעירים? האם שינויים אלה, אם אכן התקיימו, תרמו או גרמו לשינויים בתרבות הפופולרית ובתרבות הצעירים בכלל? ולבסוף, האם המאבק בצריכת ספרות זו משקף מאבקי כוח בתרבות הדומיננטית? שאלות אלה חורגות מתחומו של מאמר זה, אך ברור שבנושא תרבות הצריכה והקריאה של ספרות פורנוגרפית בישראל הצעירה עדיין לא נאמרה המילה האחרונה.

נספח

הלוח שלהלן מציג סיכום דיונים של הוועדה למלחמה בהפצת ספרות תועבה המעידים על מגוון הדעות ששררו בתוכה, ועל הליברליות היחסית שהפגינו כמה מחברי הוועדה.¹⁴²

שם הספר	החלטה	הערות חברי הוועדה
יומנה של יצאנית	אין אפשרות לפסול	
כלא התאוה	הובא למשפט	
אנשי גסטפו כולם	הוגש למשפט	

140 אבן־זהר, 'הצמיחה וההתגבשות של תרבות עברית מקומית'; יבלונקה, ילדים בסדר גמור; בן־ארי, דיכוי הארוטיקה.

141 ראו דיון בדרנטון ובספרו *The Forbidden Best Sellers of Pre-Revolutionary France* בתחילת המאמר.

142 א"מ, גל-4854/16, 4.1.1965, 25.1.1965, 26.1.1965, 15.9.1965.

שם הספר	החלטה	הערות חברי הוועדה
בשבי הנימפומניות	הוגש למשפט	4.1.1965 חדוה איש שלום: 'הספר כולל תערובת של פשעים, סטיות מיניות, התמכרות לסמים משכרים, אהבה לסבית, בעילות פומביות, אונס. קראתי את הספר בליווי הרגשת בחילה הולכת וגוברת. קשה היה לסיימו [...] אין לי כל ספק שיש בספר זה משום השחתת המוסר של אנשים צעירים, התוהים על בעיות המין ומתלבטים בהן'.
פאני הבתולה ממונקו	יצא מטיפול בוועדה	25.1.1965 חדוה איש שלום: 'יש בספר תיאורי אורגיות מיניות נועזות ביותר וכן מעשי אלימות הגובלים בסדיזם. לעומת זאת יש פרקים שלמים העוסקים באהבה ורגול'.
פלגשים של אליההון	יצא מטיפול בוועדה	
יער התענוגות	יצא מטיפול בוועדה	
זכרונותיו של נואף ממלכתי	הוגש למשפט	21.1.1965 יוסף מלקמן: 'תיאורים גסים שבגסים של האקט המיניי ושל סטיות מיניות למיניהן [...] מעשי אונן, התמסרות של שתי נשים לגבר אחד באותו מעמד'.
הסטאלאג המיוחד	יצא מטיפול בוועדה	
נערות הטלפון	יצא מטיפול בוועדה	
יומנה של לידי גרנדמור	יצא מטיפול בוועדה	
סודותיה של מאדם	יצא מטיפול בוועדה	
הסדיסט קוטל שנית	יצא מטיפול בוועדה	24.1.1965 [יוסף] מלקמן: 'למרות תמונת השער בה ישנה אישה חצי ערומה [...] הסיפור הוא סיפור בלשים [...] אין סצינה בספר שמתאימה לתמונת השער'.

שם הספר	החלטה	הערות חברי הוועדה
מולי רוק (זיכרונותיה של נערת תענוגות)	יצא מטיפול בוועדה	31.1.1965 י[יוסף] ולק, חבר הוועדה, טען כי הספר גבולי. יש בו גם תיאורים יפים על מאבקה של נערה להשתחרר מחייה המנוונים ויש גם פרקים הגובלים בפורנוגרפיה. 'היה מקום לדרוש את מחיקתם של פרקים אלה, אך כיוון שתביעה כזאת אינה מעשית, נוטה אני לוותר על הגשת משפט'.
נשים בצבא צרפת	יצא מטיפול בוועדה	25.1.1965 חדוה איש שלום: 'הספר אינו פורנוגרפי. אמנם מובאות בו תיאורים לסביים אך אין בספר שום תיאורים של יחסי מין. אין זו "ספרות גדולה" אבל זו ספרות'.
תאוות הסדיסט	להתנגד לפרסום והפצה	
היומן המיני שלי	להתנגד לפרסום והפצה	7.9.1965 הוועדה החליטה כי הספר המתורגם 'תפוצתו אסורה על פי חוק' על יסוד פקודת החוק הפלילי משנת 1936.
לסביות בת זמננו	אין טיפול נוסף	
החששים	יצא מטיפול בוועדה	
בתה של פאני היל	יצא מטיפול בוועדה	
הכושי והכליף	יצא מטיפול בוועדה	
המוות אורב בהונג-קונג	יצא מטיפול בוועדה	
קאמה סוטרה	יצא מטיפול בוועדה	
מעשה הזוועות בסטאלאג האימים	אין התנגדות	
ברברה ויסקונטי	יצא מטיפול בוועדה	
סטאלאג 13	להתנגד לפרסום והפצה	
יצר הרע	יצא מטיפול בוועדה	
שאלות ותשובות בחיי מין	אין התנגדות	
לסביות בנות זמננו	יצא מטיפול בוועדה	

שם הספר	החלטה	הערות חברי הוועדה
יצרים ללא רסן	אין התנגדות	7.6.1965 רות סטנר: 'ספר טיפשי אך ללא סצינות פורנוגרפיות [...] יש לאסור על העטיפה ועל התמונה ודברי ההסבר.'
כל הנשים שחשקתי	אין התנגדות	
אני שכבנית מלידה	לפסול את העטיפה	
חדר המיטות של פאני היל	להתנגד לפרסום והפצה	
מדריך שימושי בחיי מין	אין התנגדות	
חיי מין מודרניים	אין התנגדות	
יסודותיה של מאדם X	אין התנגדות	24.1.1965 י[וסף] מלקמן: 'עוסק בצד העסקי של הזנות ואינו מתאר את חיי המין עצמם.'